

Міністерство науки і освіти України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей
історичної науки

ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

на тему:

**«ЦЕРКОВНА І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА
ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА
А. ШЕПТИЦЬКОГО»**

студентки IV курсу, групи ІА(з)–41
спеціальності 032
«Історія та археологія»
Халабарчук Тетяни Ярославівни
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Стефанюк Галина Василівна

ЗМІСТ

Вступ		
Розділ	1. Формування особистості та початок	
служіння	Андрея Шептицького.....	8
Розділ	2. Екуменічні ідеї та церковна	
діяльність	митрополита	23
Розділ	3. Громадсько-політична діяльність Андрея	
	Шептицького.....	40
3.1.	Громадські ініціативи митрополита у соціально-	
	економічній	
3.2.	Державотворча та політична позиція в умовах	
	світових воєн	
Висновки.....		58
Список використаних джерел.....		61
Додатки... ..		

ВСТУП

Актуальність теми. Постать митрополита Андрея Шептицького є однією з найвизначніших у новітній історії України. Його діяльність припала на період докорінних суспільних трансформацій, двох світових воєн та епохальних змін державних кордонів. У таких складних умовах Шептицький зумів вийти за межі суто конфесійного служіння, ставши справжнім етнархом – духовним і політичним лідером українського народу, який за відсутності власної державності виконував функції опікуна нації.

Дослідження його церковної та громадсько-політичної діяльності є надзвичайно актуальним сьогодні, коли Україна перебуває у процесі чергової боротьби за свою суб'єктність та національну ідентичність. Погляди митрополита на державотворення, екуменізм та соціальну відповідальність церкви залишаються дороговказом для сучасної еліти. Аналіз досвіду митрополита Шептицького дозволяє глибше зрозуміти механізми виживання та розвитку нації в умовах окупації та репресій, що має не лише історичне, а й практичне значення для сучасної політології та соціології.

Роль автора у дослідженні полягає у систематизації та критичному аналізі багатогранного спадку митрополита, спробі виокремити інтегральну модель його діяльності, де церковна реформа була нерозривно пов'язана із соціальним прогресом та політичною емансипацією українців.

Об'єктом дипломної роботи є життєвий шлях та багатогранна церковно-громадська діяльність Андрея Шептицького в контексті історичного розвитку українських земель наприкінці XIX – у першій половині XX століття.

Предметом дипломної роботи виступають ідеологічні засади та результати церковної, екуменічної, соціально-економічної та громадсько-політичної активності митрополита як провідника національного відродження.

Мета дипломної роботи полягає у комплексній реконструкції та всебічному аналізі ролі митрополита Андрея Шептицького у реформуванні Української греко-католицької церкви та його впливу на громадсько-політичне життя українського суспільства у складних геополітичних умовах.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- дослідити витoki формування особистості Романа Марії Олександра Шептицького, вплив сімейного виховання та освіти на його подальше служіння;
- розкрити зміст екуменічних ідей митрополита та проаналізувати його заходи щодо реформування і зміцнення УГКЦ;
- виявити та узагальнити громадські ініціативи Шептицького у соціально-економічній, благодійній та культурно-освітній сферах;
- обґрунтувати державотворчу позицію митрополита та проаналізувати його політичну лінію в умовах Першої та Другої світових воєн.

Хронологічні межі дипломної роботи охоплюють період з другої половини ХІХ століття (народження та формування особистості) до 1944 року (смерть митрополита). Основна увага зосереджена на 1901–1944 роках – періоді його митрополичого служіння.

Територіальні межі дипломної роботи охоплюють, насамперед, Галичину як осередок діяльності митрополита, а також ширший контекст українських земель та європейських центрів (Ватикан, Відень, Варшава), де Шептицький здійснював свою дипломатичну та церковну місію.

Стан наукової розробки. Постать митрополита Андрея Шептицького, завдяки своїй багатогранності та масштабності, вже понад століття перебуває у фокусі уваги істориків, теологів, мистецтвознавців та політологів. Аналіз історіографії проблеми дозволяє виділити кілька ключових етапів формування наукового знання про діяльність ієрарха.

Перший етап (прижиттєвий та ранній діаспорний) представлений працями сучасників митрополита, які мали змогу безпосередньо спостерігати за його діяльністю або співпрацювати з ним. Ключове значення тут мають

роботи С. Барана [13], які заклали фундамент біографічного методу вивчення постаті Шептицького. Ці праці мають характер мемуарно-аналітичних досліджень, де Андрей Шептицький постає насамперед як «батько нації» та архітектор українського відродження в Галичині.

Радянський період в історіографії характеризувався виразною ідеологічною заангажованістю. Протягом десятиліть діяльність митрополита висвітлювалася виключно в негативному, пропагандистському ключі. Радянські автори, виконуючи ідеологічне замовлення, намагалися дискредитувати Шептицького, звинувачуючи його у «колабораціонізмі» та «антинародній діяльності». Водночас, саме у цей час у західній діаспорі продовжували з'являтися ґрунтовні наукові розвідки, які зберігали об'єктивність та збирали архівні дані.

Новий етап досліджень, що розпочався з 1990-х років після відновлення незалежності України, ознаменувався справжнім «історіографічним вибухом». Дослідники отримали доступ до раніше закритих спецфондів та архівів НКВС-КДБ. Фундаментальний внесок у вивчення релігійної та інтелектуальної спадщини ієрарха зробив Я. Пелікан, чия праця «Сповідник між Сходом і Заходом» [45] стала класичною у світовій історіографії. Дипломатичну та політичну активність митрополита детально опрацювала Л. Гентош [17, 18], яка на основі ватиканських архівів реконструювала складні взаємини Шептицького з Апостольським Престолом. Соціально-філософський та етичний аспекти його діяльності перебувають у центрі уваги М. Мариновича [27], який досліджує концепцію «позитивної суми» в етиці митрополита. Духовний шлях та внутрішнє життя ієрарха розкриваються у працях о. А. Баб'яка [12], а мовознавчі та культурні погляди аналізує Л. Белей [14].

В сучасній історіографії також активно розробляються дослідниками вузькоспеціалізовані теми. Зокрема, дослідження Ж. Ковби [1] та Ш. Редліха [32] присвячені темі порятунку євреїв митрополитом під час Голокосту, що виводить постать Шептицького на рівень світового

гуманітарного дискурсу.

Окремі розвідки присвячені його економічному меценатству, підтримці кооперативного руху та внеску у розвиток українського сакрального мистецтва. Попри значну кількість публікацій, синтетичне поєднання його церковної реформи з суто світською, громадською активністю все ще потребує додаткового опрацювання. Більшість авторів фокусуються на окремих аспектах (політиці, теології або економіці), тоді як цілісне сприйняття Шептицького як лідера, що одночасно модернізував і Церкву, і суспільство, залишається перспективним напрямом для наукового пошуку. Саме цей вакуум у комплексних дослідженнях зумовлює актуальність нашої роботи.

Методологічну основу роботи становлять принципи історизму, наукової об'єктивності та системності. У роботі використано: історико-генетичний метод (для вивчення еволюції поглядів митрополита); порівняльно-історичний метод (для аналізу політичної позиції в різні періоди воєн); біографічний метод (для відтворення особистісних рис та мотивації); системно-структурний аналіз (для розгляду УГКЦ як важливого елемента суспільної структури).

Наукова новизна дипломної роботи полягає в тому, що авторкою зроблена спроба комплексно дослідити та систематизувати інформацію з проблематики церковної та громадсько-політичної діяльності митрополита Андрея Шептицького.

Практичне значення одержаних результатів. Результати та висновки дипломної роботи мають комплексний характер і можуть бути застосовані у кількох напрямках:

- у науково-дослідній сфері: матеріали роботи, зокрема систематизовані дані про громадські та політичні ініціативи митрополита, можуть стати підґрунтям для подальших поглиблених розвідок у галузі історії України ХХ століття, релігієзнавства та біографістики. Зібрані факти та їх інтерпретація сприятимуть уточненню ролі УГКЦ у процесах українського націотворення;

- у навчально-виховному процесі: основні положення дослідження можуть бути інтегровані у навчальні програми закладів вищої освіти при викладанні дисциплін «Історія України», «Історія української культури», «Політологія», «Соціологія релігії», а також при розробці спецкурсів з історії української еліти та лідерства. Матеріали можуть бути використані студентами для підготовки доповідей, курсових робіт та участі у наукових конференціях;
- у державотворчій та суспільній практиці: аналіз політичної позиції А. Шептицького та його концепції «будови рідної хати» є актуальним для сучасних державних діячів та політичних аналітиків. Досвід митрополита у консолідації суспільства в умовах зовнішньої агресії та відсутності державності може слугувати моделлю для формування стратегій національної єдності та етичного лідерства в сучасній Україні;
- у сфері соціального підприємництва та кооперації: дослідження досвіду митрополита у підтримці кредитних спілок та кооперативного руху («Маслосоюз», «Центросоюз» тощо) має практичну цінність для розробки сучасних моделей соціально відповідального бізнесу та волонтерських ініціатив, спрямованих на економічне зміцнення громад;
- у культурно-просвітницькій та музейній роботі: висновки дослідження можуть бути використані працівниками музеїв, архівних установ та екскурсводами при розробці тематичних виставок, лекторіїв та історико-культурних маршрутів, присвячених духовній спадщині Галичини та постаті митрополита;
- у виховному аспекті: матеріали роботи мають потенціал для використання в програмах неформальної освіти та молодіжних організаціях («Пласт» та інші) для популяризації ідей християнського гуманізму, патріотизму та стійкості особистості перед історичними викликами.

Структуру дипломної роботи складають вступ, три розділи (третій розділ містить два підрозділи), висновків, списку використаних джерел (50 позицій) та додатків.

Розділ 1.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ПОЧАТОК СЛУЖІННЯ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Для того, щоб зрозуміти винятковість постаті Андрея Шептицького, необхідно детально проаналізувати середовище, у якому відбувалося його становлення. Галичина другої половини XIX століття була простором глибокої соціальної та національної сегментації. В межах однієї провінції Австро-Угорської імперії співіснували два паралельні світи, що мали різні культурні коди, мови та релігійні орієнтири.

Верхній щабель соціальної піраміди займала польська аристократія. Це була верства, що володіла землею, капіталом та політичним впливом. Культурно вона була орієнтована на Західну Європу, а політично – на відновлення польської державності. На іншому полюсі перебувало українське (руське) селянство – «тиха більшість», яка була позбавлена власної політичної еліти після століть асиміляції шляхти. Єдиною національною інституцією, що зберігала зв'язок із народом, залишалася Греко-католицька церква, через що її часто називали «мужицькою церквою».

У цей період панувала ідеологія «*Gente Rutheni, natione Poloni*» (родом русин, національністю поляк). Це була специфічна форма ідентичності, яка дозволяла шляхті руського походження (до якої належали і Шептицькі) інтегруватися в польське суспільство, зберігаючи лише формальну пам'ять про своє коріння. Проте на зламі століть ця модель почала стрімко руйнуватися під тиском модерних національних рухів. Як зазначає Мирослав Маринович у праці «Митрополит Андрей Шептицький і принцип позитивної суми»: «Соціальний розрив між палацом і хатою був настільки глибоким, що перехід з одного табору в інший сприймався як зрада класових інтересів. Для польського середовища повернення Шептицького до «руськості» було шоком, для українського – нечуваним даром. Це був акт добровільного

самозречення від привілеїв заради служіння пригнобленим» [27, с. 48].

Важливо розуміти, що родина Шептицьких перебувала в самому епіцентрі цих процесів. Батько митрополита, граф Іван Шептицький, хоч і вважав себе поляком, водночас був хранителем родинних архівів, які свідчили про руське боярське походження. Ця дуальність створювала у Романа (майбутнього Андрея) особливе відчуття «історичного боргу». Він бачив, як польська адміністрація часто ігнорувала потреби українського селянства, і розумів, що без авторитетного духовного лідера цей народ приречений на асиміляцію або соціальний вибух.

Особливої гостроти вибору Романа додавав той факт, що його перехід до греко-католицького обряду сприймався в аристократичних колах як соціальне самогубство. Його батько, граф Іван Шептицький, побоювався, що син стане інструментом у руках українських радикалів. У листах того часу ми бачимо, як Роман терпляче, але непохитно відстоював своє право на «історичну реституцію». Як зазначає Софія Шептицька у своїх спогадах «Молодість і покликання Романа Шептицького»: «Мій чоловік бачив у цьому рішенні руйнацію всього, що він будував. Він казав Романові: «Ти міг би бути міністром у Відні, а стаєш рядовим ченцем у брудному селі». Але Роман відповів йому з усмішкою, яка не залишала місця для суперечок: «Батьку, міністрів у імператора багато, а слуг у мого народу – одиниці» [46, с. 112]. Це протистояння з батьківською волею стало для майбутнього митрополита першим іспитом на здатність жертвувати особистим спокоєм заради ідейного покликання.

Економічна ситуація в країні також була напруженою. Процеси капіталізації сільського господарства призводили до зубожіння селян, що провокувало масову еміграцію за океан. Майбутній митрополит бачив ці процеси на власні очі в Прилбичах. Соціальний контекст того часу диктував жорстокі умови: або ти залишаєшся у вежі зі слонової кістки свого аристократизму, або ти спускаєшся до народу, щоб підняти його до свого рівня.

Окремим чинником, що пом'якшував соціальні бар'єри у свідомості молодого Шептицького, була діяльність його матері. Софія Шептицька, будучи донькою видатного польського культурного діяча, не була типовою «пані». Вона впроваджувала у Прилбичах засади християнського солідаризму задовго до того, як це стало офіційною програмою Церкви.

У «Листуванні Митрополита Андрея Шептицького з Романом та Марією Шептицькими (1881–1904)» ми знаходимо підтвердження того, як мати впливала на соціальну чутливість сина: «Мій любий Романе, – писала Софія у 1884 році, – пам'ятай, що наше становище в суспільстві – це не привід для гордості, а міра нашої відповідальності. Бог дав нам більше за інших не для того, щоб ми жили в розкошах, а щоб ми могли стати голосом для тих, хто не має права голосу. Кожен селянин у нашому полі – це твій брат у Христі, і ти маєш ставитися до нього з тією ж пошаною, що й до найвищого достойника» [10, с. 95].

Ці настанови сформували у Романа Шептицького те, що пізніше історики назвуть «соціальним богослов'ям». Він зрозумів, що релігія не може бути відірваною від земних потреб людини. Саме в цьому соціальному контексті Галичини – між польським шляхетством і українським селянством, між європейською освіченістю та народною вірою – визрівав унікальний синтез особистості майбутнього Митрополита. Його вибір на користь українського народу був не просто зміною конфесії, а глибоким моральним актом вибору сторони слабшого, що є суттю християнського лідерства.

Постать Андрея Шептицького неможливо розглядати поза контекстом його шляхетського походження та унікального родинного середовища, яке стало тим первинним ґрунтом, де формувалися засади його світогляду, етики та майбутнього служіння. Генеалогічне дерево роду Шептицьких є одним із найдавніших та найславетніших у галицькій історії, сягаючи своїм корінням періоду Галицько-Волинського князівства. Сама назва роду походить від родового маєтку – села Шептиці, що на Львівщині, на яке представники роду отримали грамоту від короля Данила Романовича ще у XIII столітті.

Важливо зауважити, що феномен Андрея Шептицького неможливо осягнути без детального аналізу діяльності його великих предків XVIII століття. Рід Шептицьких у цей період став фактично «династією» очільників Церкви, яка заклала фундамент для модернізації УГКЦ (див. додаток А).

Першою знаковою постаттю був митрополит Атанасій Шептицький (1686–1746). Його діяльність була спрямована на впорядкування церковного життя після тривалого періоду занепаду. Саме Атанасій став ініціатором будівництва собору святого Юра у Львові, залучивши найкращих архітекторів (зокрема Бернарда Меретина). Його реформи стосувалися не лише архітектури, а й дисципліни духовенства. Він активно боровся за підвищення освітнього рівня священників та впроваджував суворі вимоги до морального обліку пастирів. Його праця «Метрика» стала першим серйозним кроком до систематизації церковного права в уніатській церкві.

Справу Атанасія продовжив його брат – митрополит Лев Шептицький (1717–1779). Він був людиною енциклопедичних знань та високої європейської культури. Його діяльність припала на період першого поділу Речі Посполитої (1772 р.), коли Галичина відійшла до Австрійської імперії. Лев Шептицький зумів налагодити діалог із Марією-Терезією та Йосифом II, що дозволило зберегти права греко-католиків у нових політичних реаліях. Він був палким прихильником відновлення Галицької митрополії та створення окремих навчальних закладів для українського духовенства. Ці історичні постаті створили в родині Шептицьких особливий культ Церкви як головного інституту збереження нації. Як зазначає дослідниця О. Гайова у праці «На скелі віри»: «Рід Шептицьких упродовж століть був живою пам'яттю про колишню велич української аристократії, яка, попри зміну державних кордонів та культурних орієнтирів, зберігала в собі потенціал до духовного лідерства» [16, с. 42]. «Для молодого Романа Шептицького імена Атанасія та Льва були не просто підписами під старовинними портретами у сімейній галереї. Це були живі орієнтири. Коли він відвідував собор св. Юра, він бачив у його стінах втілення волі своїх предків. Це створювало у нього

відчуття неперервної місії, де він мав стати не просто черговим ієрархом, а продовжувачем справи відродження київської традиції, адаптованої до нових часів» [16, с. 58].

Батько майбутнього митрополита, граф Іван Шептицький, був типовим представником аристократії свого часу – людиною суворої дисципліни, високої честі та глибокого почуття обов'язку перед своїм станом. Хоча родина була латинізованою та польськомовною, Іван Шептицький завжди наголошував на старовинності та руському (українському) походженні свого роду. Це створювало певну дуальність у вихованні дітей: з одного боку – приналежність до вищих верств польського суспільства, з іншого – підсвідоме відчуття зв'язку з землею та історією предків.

Визначальний вплив на емоційний та духовний світ Романа Марії Олександра (світське ім'я митрополита) мала його мати – Софія Шептицька (у дівочтві Фредро). Донька відомого польського драматурга Олександра Фредро, вона була жінкою витонченої культури, глибокої інтелектуальності та непересічної релігійності. Саме вона стала першою вчителькою віри для своїх синів. Її виховна методика базувалася не на формальному дотриманні обрядів, а на живому спілкуванні з Богом та розвитку емпатії. У своїх спогадах Софія Шептицька писала про внутрішній світ сина: «Він змалку мав у собі якусь особливу тишу та зосередженість, яка була невластива дітям його віку. Його молитва ніколи не була механічною, він ніби завжди вслухався у щось, що було поза межами видимого світу» [46, с. 88].

Особливе місце у формуванні світогляду майбутнього митрополита посідала атмосфера родинного маєтку в Прилбичах. Це було не просто аристократичне помешкання, а справжній культурний центр. Палац Шептицьких був оточений мальовничим парком, який налаштовував на роздуми та молитву. Проте серцем дому була колосальна бібліотека, що нараховувала тисячі томів. Тут зберігалися рідкісні інкунабули, латинські фоліанти з юриспруденції, праці французьких енциклопедистів та італійських гуманістів.

Побут родини був пронизаний естетизмом. Мати, Софія Шептицька, сама була художницею та письменницею, тому діти росли серед полотен великих майстрів та звуків класичної музики. У Прилбичах панував дух відкритості: тут часто гостювали інтелектуали, політики та духовні особи.

Культурне життя маєтку включало в себе щоденні спільні читання та дискусії про літературу та історію. Роман (Андрей) змалку вільно володів французькою, німецькою та грецькою мовами, що дозволяло йому читати світову класику в оригіналі. Важливим елементом «прилбицького виховання» була християнська філантропія. Софія Фредро-Шептицька власним прикладом навчала синів, що шляхетство – це, насамперед, обов'язок перед бідними. У книзі «Шептицький від А до Я» Г. Терещук та О. Думанська наводять цікавий факт: «У Прилбичах не було стіни між палацом і селом. Софія Шептицька особисто опікувалася хворими селянами, засновувала для їхніх дітей притулки. Роман бачив, як його мати, графиня, власноруч готує ліки для простої жінки з поля. Цей урок "шляхетності серця" він пронесе крізь усе життя, перетворивши митрополичу резиденцію на притулок для всіх страждених» [6, с. 22].

Культурне середовище Прилбич також мало виразний релігійний відтінок. Домашня каплиця була місцем, де родина збиралася на спільну молитву, і саме там Роман вперше відчув поклик до споглядального життя. Цей синтез високої європейської культури, родинних церковних традицій та глибокого співчуття до простого люду створив ту унікальну особистість, яка згодом зможе об'єднати навколо себе цілий народ. Проте ключовим моментом його дитинства було усвідомлення соціального розриву між аристократичним палацом та селянськими хатами Прилбич. Спостереження за життям простого люду, його бідами та щирою вірою, заклали в хлопцеві фундамент майбутнього «соціального митрополита», який дбатиме не лише про душі, а й про хліб насущний для своїх вірян.

Важливо підкреслити, що формування особистості Шептицького відбувалося на зламі епох, коли національна свідомість у Галичині лише

починала кристалізуватися. Його вибір на користь української ідентичності та греко-католицького обряду не був випадковістю – це був свідомий шлях «повернення до себе», який вимагав неабиякої мужності, адже означав певний розрив із польським аристократичним середовищем. Цей внутрішній поклик крові та віри став домінантою, яка визначила весь подальший життєвий шлях Андрея Шептицького як церковного та громадського лідера.

Інтелектуальний шлях Романа Шептицького розпочався у стінах престижної гімназії святої Анни у Кракові, де він отримав ґрунтовну класичну освіту. Вивчення латини, грецької мови, античної літератури та філософії заклало фундамент його європейського мислення. Проте справжнє професійне становлення відбулося у вищих навчальних закладах Кракова, Вроцлава та Відня. Вибір юридичного факультету був продиктований волею батька та соціальним статусом родини, адже кар'єра правознавця відкривала шлях до високої державної служби в Австро-Угорській імперії.

Навчання у Вроцлавському університеті (тодішній Бреслау) стало періодом інтенсивного інтелектуального пошуку. Роман Шептицький не обмежувався лише кодексом цивільного чи кримінального права. Його глибоко цікавили філософські засади справедливості. Здобуття ступеня доктора права у 1888 році стало не просто формальним завершенням освіти, а наданням йому потужного інструментарію, який він згодом блискуче використовував у дипломатичній та державотворчій діяльності. Мирослав Маринович у своїй праці «Митрополит Андрей Шептицький і принцип "позитивної суми"» вказує на важливість цієї освіти: «Юридичний вишкіл виховав у майбутнього митрополита надзвичайну логіку мислення, повагу до процедури та здатність бачити за окремим законом загальне благо. Саме правова свідомість дозволила йому пізніше захищати права українців у правовому полі імперії» [27, с. 56].

Ключовою подією 1887 року, яка змінила вектор життя Романа, стала подорож до Російської імперії, зокрема до Києва та Москви (див. додаток Б). Ця поїздка мала на меті ознайомлення з «душею Сходу». Саме в Києві,

відвідуючи Софійський собор та Києво-Печерську лавру, молодий граф Шептицький остаточно усвідомив свою духовну спорідненість із православною традицією та київським християнством. У листах до матері Софії він описує свої враження від київських святинь із надзвичайною деталізацією, що свідчить про його глибоку зануреність у питання релігійної ідентичності. В одному з найдовших листів того періоду Роман ділиться своїми переживаннями: «Мамо, Ви навіть не можете собі уявити, яку потужну силу випромінюють ці стіни. Коли я стояв під куполом Святої Софії, я відчував, що тут, у цьому золоті та мозаїках, закарбована історія, яка належить і мені також. Це не просто архітектура – це молитва, що застигла в камені. Я дивлюся на Дніпрові схили і розумію, що саме тут б'ється серце того християнства, яке ми на Заході часто сприймаємо занадто раціонально. Тут панує містика, тут небо здається ближчим до землі. Я відчуваю дивний біль від того, що ми, діти однієї віри, розділені стінами, які звели люди, а не Бог. Моє серце прагне знайти міст, який міг би знову з'єднати цей величний Схід із нашим латинським Заходом, не ламаючи при цьому душі жодного з них» [10, с. 165–167]. Цей уривок є ключовим для розуміння майбутнього екуменізму Шептицького. Ми бачимо, що його ідеї єдності Церков народилися не з теоретичних підручників, а з живої емоції та естетичного потрясіння у Києві. Авторський аналіз цього листа дозволяє стверджувати, що саме тут Роман Шептицький остаточно зрозумів: його шлях – це не шлях польського політика, а шлях греко-католицького ієрарха, який має стати «містком» між двома світами.

У Москві відбулася історична зустріч Романа Шептицького з видатним філософом Володимиром Соловйовим. Їхні дискусії про єдність Церков, про місію християнства у сучасному світі та про необхідність подолання розколу між Сходом і Заходом стали «зерном», з якого вирости екуменічні ідеї митрополита. Ця подорож була своєрідним паломництвом до витоків власної ідентичності. Цей діалог із Володимиром Соловйовим став для Шептицького справжнім інтелектуальним проривом. Соловйов

проповідував ідею теократичного об'єднання християнського світу, де Схід зберіг би свою містичну глибину, а Захід – свою організаційну структуру. У праці Ярослава Пелікана «Confessor Between East and West» цей вплив описується так: «Зустріч із Соловйовим переконала Шептицького, що Унія – це не перехідна форма, а повноцінний шлях до відновлення єдності. Він зрозумів, що Київ має стати центром тяжіння для всього слов'янського християнства. Якщо Соловйов був філософом цієї ідеї, то Шептицький вирішив стати її практичним будівничим» [45, с. 84].

Саме після Москви Роман Шептицький починає серйозно вивчати церковнослов'янську мову та східне канонічне право, готуючи себе до ролі ієрарха візантійського обряду. Повернувшись із подорожі, Роман зіткнувся із внутрішнім конфліктом між світським обов'язком та духовним покликанням. Згідно з родинним статусом, він мав пройти військову службу. У 1883 році він вступив до кавалерійського полку в Кракові, але через важку хворобу (скарлатину, що дала ускладнення) був змушений залишити службу. Це випробування він сприйняв як знак від Бога. У збірнику «150 думок Митрополита Андрея» наводиться рефлексія, що відображає його ставлення до знань та випробувань: «Наука не є лише набором знань, вона є світлом, що має провадити людину до правди. Але сама правда відкривається лише тому, хто готовий пожертвувати своїм комфортом заради вищої мети» [3, с. 14].

Період інтелектуального становлення Шептицького завершився остаточним рішенням прийняти чернецтво. Це не було втечею від світу, навпаки – це було рішенням служити світу через інструменти віри та інтелекту. Його освіта була унікальним сплавом західного раціоналізму (юриспруденція) та східної духовності. Саме цей симбіоз дозволив йому стати «людиною діалогу», здатною говорити однією мовою і з селянином, і з імператором, і з Папою Римським. Рішення Романа Шептицького вступити до чернечого чину стало справжнім викликом для тогочасного галицького суспільства та його власної родини.

Аристократ із докторським ступенем, перед яким відкривалися

двері найвищих державних кабінетів Відня, обирає шлях смирення в монастирі святого Василя Великого. У 1888 році він розпочинає новіціат у Добромилі, прийнявши чернече ім'я Андрей – на честь святого апостола Андрея Первозваного, що було глибоко символічним жестом повернення до витоків київського християнства. Лист Романа, у якому він обґрунтовує свій вибір, є зразком високої етики та непохитної волі. Він займає кілька сторінок у збірнику, і його аналіз дозволяє нам зрозуміти силу характеру майбутнього митрополита. Роман пише до батька: «Мій найдорожчий Батьку! Я знаю, як важко Тобі приймати моє рішення, і кожне Твоє слово болем відгукується в моєму серці, бо я понад усе люблю Тебе і поважаю Твою волю. Але є воля вища, якій я не можу чинити спротиву. Ти бачиш мене у блискучих мундирах чи на високих державних посадах, Ти хочеш для мене слави цього світу. Але для мене та слава є порожньою димкою, якщо вона не служить спасінню душ. Я не тікаю від життя – я йду у самий його вир, але під іншим прапором. Чернецтво для мене – це не стіни, які відгороджують, а фундамент, на якому я зможу будувати щось вічне для нашого народу. Я прошу Тебе: не сприймай це як мою поразку чи слабкість. Це мій найбільший бій. Я хочу бути бідним серед бідних, щоб мати право говорити їм про Бога. Моє життя відтепер належатиме не мені, не нашому родові, а тій Церкві, яка століттями чекала на своїх синів. Прости мені цей смуток, але іншого шляху для моєї совісті не існує» [10, с. 194–195]. Цей текст демонструє нам психологію «жертвовного аристократизму». Шептицький не відмовляється від своєї шляхетності, він переводить її в іншу площину – духовну. Він стає «лицарем Церкви». Аналізуючи це звернення, можна помітити риси стоїчної витримки: він визнає біль батька, але не дозволяє емоціям змінити обраний вектор.

Вступ Андрея Шептицького до лав василіян збігся в часі з так званою «Добромільською реформою». На той момент стан чернечого життя в Галичині потребував радикального оновлення: бракувало дисципліни, освітній рівень ченців був низьким, а зв'язок із народом – слабким. Реформа, яку проводили отці-езуїти на прохання Папи Лева XIII, мала на меті

вдихнути нове життя у василіянський чин. Молодий Андрей не просто став свідком цих змін, він став їхнім палким прихильником і активним учасником. У монографії Л. Гентош «Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів» підкреслюється: «Для Шептицького Добромильська реформа стала школою дисципліни духу та інтелекту. Він бачив у оновленому чернецтві не замкнену касту, а потужну інтелектуальну та духовну силу, здатну змінити обличчя всього українського суспільства» [18, с. 78].

Саме в Добромилі закладалися основи його майбутньої церковної стратегії: поєднання суворого аскетизму з активною соціальною працею. Після складення вічних обітів та висвячення на священника у 1892 році, Андрей Шептицький продовжує навчання в єзуїтській колегії «Канізіанум» у Кракові, де здобуває ступені доктора теології та філософії. Це зробило його одним із найосвіченіших священнослужителів Європи того часу.

Коли Роман врешті став братом Андреем, його листи до матері змінили тон. Вони стали лаконічними, зосередженими на внутрішній праці. Його опис розпорядку дня у Добромилі дозволяє зрозуміти, яку фізичну та ментальну трансформацію пройшов колишній граф. У листі з монастиря він зазначає: «Тут, у Добромилі, я нарешті знайшов ту тишу, про яку мріяв у гамірних залах Відня та Кракова. Мій день починається задовго до світанку, і в цій ранковій молитві я відчуваю таку повноту життя, якої не давав жоден університетський диплом. Мої руки тепер знають працю, а мої очі вчаться бачити Бога у найпростіших речах. Найважче – це не фізична праця чи піст, найважче – це приборкати власну гордість, яка ще іноді нашіптує мені про моє походження. Але я вчуся бути ніким, щоб Бог міг бути в мені всім. Реформа нашого чину – це не просто зміна статутів, це зміна наших сердець. Ми маємо стати такими, щоб селянин, дивлячись на нас, бачив не «пана в рясі», а брата, який готовий ділити з ним останній шмат хліба» [10, с. 238].

Важливим аспектом цього періоду була його праця як ігумена монастиря святого Онуфрія у Львові (з 1896 р.). Тут він проявив себе як

талановитий адміністратор і душпастир. Андрей Шептицький започаткував практику відкритих рекреацій для молоді, активізував видавничу діяльність монастиря та звернув особливу увагу на оновлення літургійного життя. У збірнику пастирських послань зазначається характерна риса його тодішнього мислення: «Священник не має бути лише обрядовцем; він має бути провідником, який розуміє біль свого народу і знає, як загоїти його рани світлом Христової правди та конкретним ділом милосердя» [10, с. 112].

Діяльність митрополита у межах чину святого Василя Великого показала, що він здатен реформувати застарілі структури, не руйнуючи їхньої суті. Це був час «малих кроків», які готували його до великої місії. Успіх реформи у василіянському чині став для церковної ієрархії та Риму сигналом, що в Україні з'явилася постать, здатна очолити всю Церкву в умовах стрімкої модернізації ХХ століття.

У 1899 році, у віці лише 34 років, Андрей Шептицький був хіротонізований на єпископа Станиславівського. Цей короткий, але надзвичайно інтенсивний період (1899 – 1900 рр.) став своєрідним «генеральним випробуванням» перед його сходженням на митрополичий престіл.

Станиславівська єпархія на той час мала безліч соціальних та релігійних проблем. Новий єпископ одразу обрав стратегію «відкритих дверей». Він став першим ієрархом, який почав систематично відвідувати найвіддаленіші гірські парафії, спілкуватися з гуцулами їхньою говіркою, вникати в деталі їхнього побуту. Саме тут він почав засновувати перші кооперативи та кредитні спілки, розуміючи, що духовне відродження неможливе в умовах крайньої бідності. Його перші пастирські послання до вірян Станиславівщини були написані не сухою церковною мовою, а живою, доступною мовою, сповненою любові та поваги до селянина. «Митрополит Андрей у Станиславові вчив, що Церква має бути живою частиною нації, а не просто інституцією. Його єпископське служіння там було позначене

надзвичайною динамікою: від заснування бібліотек до вирішення земельних спорів» [4, с. 115].

Перебуваючи на Станиславівській кафедрі, єпископ Андрей звернув особливу увагу на підготовку нових кадрів. Він розумів, що без інтелектуально розвиненого духовенства Церква не зможе конкурувати з модерними ідеологіями. Саме в Станиславові він заснував єпархіальну семінарію та передав свою власну бібліотеку для користування студентам. Його настанова того часу, зафіксована у збірнику «Пастирські послання» звучить як програма для всієї інтелігенції: «Священник не має права бути неосвіченим. Якщо ви не знатимете більше за свого парафіянина про те, як працює світ, він не прийде до вас за порадою про те, як працює душа. Будьте першими в науці, щоб бути першими в молитві» [4, с. 48]. Ці кроки показали, що Шептицький прийшов у Церкву не як консерватор-охоронець, а як реформатор-просвітник.

Після смерті митрополита Юліана Куїловського у 1900 році, кандидатура Андрея Шептицького на галицький престіл виглядала найбільш природною, хоча й викликала спротив у певних політичних колах, які побоювалися його надмірного впливу. Проте підтримка Папи Римського та авторитет серед духовенства зробили свою справу. 17 січня 1901 року відбулася урочиста інтронізація Андрея Шептицького на Галицького митрополита у соборі святого Юра у Львові. Ця подія ознаменувала початок нової ери в історії Української греко-католицької церкви. Молодий, енергійний, блискуче освічений митрополит із європейським світоглядом та глибоким корінням у рідній землі став на чолі народу, який саме в цей час активно виборював своє право на існування.

Сходження Андрея Шептицького на митрополичий престіл у 1901 році сприймалося як прихід біблійного пророка. Навіть його зовнішність – незвичний для того часу велетенський зріст (понад два метри) та аристократична виправка – справляли на селян магічне враження. Проте за цим величним фасадом ховалася глибока внутрішня робота. Як підсумовує

Мирослав Маринович «Він увійшов у собор святого Юра як людина, що з'єднала в собі два світи. Він знав етикет європейських монархів і потреби вдови з гуцульського села. Його служіння почалося не з наказів, а з вислуховування. Перший розділ його життя завершився остаточною трансформацією графа Романа у митрополита Андрея – постать, яка вже не належала собі, а стала власністю всієї нації» [27, с. 62].

Отже, можна вважати, що процес формування особистості Андрея Шептицького був складним та багатограним синтезом аристократичного походження, високого європейського інтелектуалізму та свідомого національного самовизначення. На основі аналізу середовища, виховання та раннього етапу служіння можна дійти наступних висновків: виховання в родині Шептицьких заклало основу «соціального богослов'я» майбутнього митрополита. Поєднання батьківського почуття станової честі та материнського християнського солідаризму дозволило Роману Шептицькому подолати ідеологічну обмеженість формули «*Gente Rutheni, natione Poloni*». Його перехід до греко-католицького обряду став не просто зміною конфесії, а актом «історичної реституції» – свідомим поверненням до ідентичності предків заради служіння народу, який потребував духовного елітарного лідерства.

Здобуття докторського ступеня з права у Вроцлаві та теології у Кракові сформувало у митрополита Андрея Шептицького унікальний для тогочасного духовенства тип мислення. Юридична логіка, повага до процедури та раціональний підхід, поєднані з класичною європейською освітою, дозволили йому в майбутньому ефективно захищати права українців у правовому полі Австро-Угорської імперії. Це перетворило його на «людину діалогу», здатну комунікувати на рівних із політичними та релігійними елітами Заходу.

Подорож до Києва та Москви 1887 року стала ключовим моментом у кристалізації його релігійної місії. Саме через естетичне та молитовне потрясіння у святинях Києва Роман Шептицький усвідомив необхідність

подолання розколу між християнським Сходом і Заходом. Вступ до чернечого чину василіян під ім'ям Андрей став точкою неповернення, де колишній граф остаточно трансформувався у жертвовного служителя Церкви, обравши шлях «бідного серед бідних».

Служіння на Станиславівській кафедрі (1899–1900) довело практичну життєздатність його ідей. Саме тут він вперше випробував стратегію «відкритих дверей», ініціював економічну кооперацію та наголосив на важливості інтелектуального рівня духовенства. Створення семінарії та меценатська підтримка освіти стали праобразом його майбутньої масштабної діяльності як митрополита.

Станом на 1901 рік, момент інтронізації на Галицький престіл, Андрей Шептицький уже був сформованою постаттю нового типу – ієрархом-реформатором. Він поєднав у собі традицію предків (митрополитів Атанасія та Льва), європейську освіченість та глибоке співчуття до народу, що зробило його не просто адміністратором Церкви, а справжнім духовним провідником нації. Його прихід на митрополичий престол ознаменував початок епохи, у якій Церква стала не лише релігійною інституцією, а фундаментом національного відродження українців у ХХ столітті.

Розділ 2.

ЕКУМЕНІЧНІ ІДЕЇ ТА ЦЕРКОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА

Перехід до аналізу безпосередньої церковної діяльності та екуменічних ідей митрополита Андрея Шептицького вимагає розуміння того історичного та теологічного вакууму, у якому опинилася Українська греко-католицька церква (УГКЦ) на межі XIX–XX століть. На момент інтронізації Андрея Шептицького церква перебувала у стані глибокої кризи самоідентифікації. Затиснута між латинізаційними впливами з боку Польщі та синодальним православ'ям Російської імперії, УГКЦ часто сприймалася лише як «обрядова копія» римо-католицизму або ж як тимчасове політичне утворення. Андрей Шептицький став тією постаттю, яка не лише повернула церкві її автентичне східне обличчя, а й вивела її на глобальну арену міжцерковного діалогу.

Для Шептицького церква була не просто релігійною інституцією, а живим організмом, «душею нації», яка потребувала повного оновлення – від літургійного жесту до академічного вишколу майбутнього духовенства. Його діяльність у цій сфері можна охарактеризувати як масштабний проект «повернення до джерел», де візантійська традиція Київської Русі мала гармонійно поєднатися з універсальністю католицької церкви.

У час, коли міжконфесійні відносини характеризувалися прозелітизмом та ворожістю, митрополит Андрей запропонував революційну формулу «сопричастя». Він відмовився від мови експансії на користь мови любові та взаємопізнання. Його бачення єдності церков не передбачало поглинання однієї традиції іншою; навпаки, він вважав, що кожна церква має право на свою самобутність, мову та канонічний устрій у межах єдиної Христової родини. Як слушно зазначає Мирослав Маринович у своїй фундаментальній праці «Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми»: «Митрополит Андрей був першим, хто

побачив у екуменізмі не загрозу національній чи конфесійній ідентичності, а шлях до її повноти. Його екуменізм не був «розмиванням» догм – це був пошук тієї точки єдності, де Схід і Захід могли б знову дихати обома легенями, як це було до великого розколу 1054 року. Він розумів, що без внутрішнього оновлення власної Церкви діалог з Православ'ям неможливий» [27, с. 74].

Реформи Андрея Шептицького охопили всі ланки церковного життя: від відновлення Студійського чернецтва, яке повернуло Галичині дух давньої аскези, до створення Львівської богословської академії – першого вищого навчального закладу європейського типу для українців. Особлива увага приділяється літургійній реформі, яка мала на меті очистити обряд від наносних елементів («латинізмів»), що було необхідною умовою для порозуміння зі Сходом.

Для глибшого розуміння масштабу особистості Шептицького важливо проаналізувати його пастирські послання, які стали справжнім кодексом християнської етики для цілих поколінь. У збірнику «Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали» ми знаходимо програмне бачення місії Церкви, яке проходить наскрізною ниткою крізь увесь розділ: «Наша Церква має бути святою і чистою, щоб кожен, хто гляне на неї, побачив образ Христа. Ми не маємо права на ненависть чи погорду до інших християн, бо в кожному з них є іскра Божа. Наша праця – це праця мурахи, яка по крупинці будує спільний дім. Реформа Церкви – це не лише реформа статутів, це реформа людських душ, це навчання священника бути справжнім слугою, а не паном над вірянами» [1, с. 256].

Таким чином, можна вважати, що церковна та екуменічна діяльність Андрея Шептицького була цілісною системою, де кожна деталь – від вибору богослужбового розспіву до дипломатичних переговорів із Ватиканом – була підпорядкована єдиній меті: створенню сильної, інтелектуальної та духовно незалежної Церкви, здатної стати фундаментом для відродження української державності. Саме цей «церковний фундамент» дозволив українському

суспільству вистояти в горнілі світових воєн та репресій, що будуть детально розглянуті у наступних частинах роботи.

Екуменічна концепція Андрея Шептицького не була ситуативною відповіддю на виклики часу; вона була глибоко вкорінена у його філософських пошуках та теологічній рефлексії над природою Церкви. Митрополит випередив свій час, запропонувавши модель єдності, яка базувалася не на поглинанні однієї конфесії іншою, а на відновленні первісного сопричастя християнського Сходу і Заходу.

Центральне місце в його теології посідала «Київська ідея» – переконання, що Україна, як спадкоємиця християнства святого Володимира, має особливу місію у справі поєднання розірваних гілок християнства. Шептицький вважав, що розкол 1054 року був насамперед політичною та культурною трагедією, яка не торкнулася глибинної суті Христової віри. Тому він закликав до «єкуменізму серця», де взаємне пізнання традицій є важливішим за догматичні суперечки. Як зазначає Б. Гудзяк у праці «Митрополит Андрей Шептицький і проблема єдності Церков»: «Шептицький бачив у Греко-католицькій церкві не «проміжний продукт» чи «міст», по якому православні мають перейти до Риму, а самодостатню модель єдності. Він вірив, що саме київська традиція, яка зберегла візантійський дух і прийняла католицьку універсальність, є тим ключем, що відкриває двері до примирення» [22, с. 24].

Важливим філософським підґрунтям для Митрополита стали ідеї російського філософа Володимира Соловйова, з яким Роман Шептицький познайомився під час подорожі 1887 року. Ідея «Всеєдності» Соловйова та його бачення Папи як гаранта свободи Східних Церков від державного втручання глибоко резонували з думками Шептицького. Він трансформував ці ідеї у практичну площину, наполягаючи на тому, що єдність із Римом не має означати «латинізації» чи «ополячення». У праці «Про єкуменізм. Вибрані праці» митрополит Андрей розкриває свою методологію діалогу: «Любов є першою і найбільшою заповіддю, і вона має бути першим методом

нашої праці над єдністю. Ми не можемо надіятися на порозуміння, якщо будемо шукати в інших лише помилки. Ми маємо навчитися бачити в православних братах те добро і ту святість, які вони зберегли. Справжня Унія – це не перехід на інший бік, це зустріч посередині, у Христі. Нам треба очистити наше власне серце від гордині, а наш обряд – від усього, що заважає іншим побачити в нас рідну кров» [15, с. 115–118].

Також можна стверджувати, що Шептицький застосував до екуменізму принцип «позитивної суми». Він доводив, що від об'єднання виграють усі сторони: Схід отримає захист від цезаропапізму, а Захід збагатиться глибокою містикою та духовною спадщиною Східних Отців. Такий підхід робив його концепцію унікальною в тогочасному католицькому світі, де все ще панували ідеї безумовного підкорення Риму.

Теоретичні екуменічні ідеї Шептицького вимагали негайного практичного підкріплення всередині самої УГКЦ. Митрополит розумів: щоб вести діалог зі Сходом, Греко-католицька церква повинна виглядати автентично Східною. Це призвело до початку масштабної літургійної реформи, спрямованої на «очищення» обряду від латинізмів, які накопичилися протягом століть під впливом польського культурного середовища. Шептицький ініціював повернення до чистих джерел візантійського богослужіння. Він виступав проти впровадження латинських практик (таких як органи, певні форми латинських набоженств), які були чужими для східної душі.

Окрему увагу він приділяв церковному співу та естетиці храму. З огляду на музичну спадщину та підтримку мистецтва, Т. Янішівський у праці про митрополичий хор «Боян» зазначає: «Митрополит Андрей розумів, що літургія – це синтез мистецтв. Він сприймав церковний спів не просто як прикрасу, а як звукове втілення теології. Підтримуючи хори та дбаючи про збереження давніх розспівів, він намагався повернути парафіянам відчуття причетності до великої візантійсько-слов'янської музичної культури, яка є спільним корінням для українців обох конфесій» [39, с. 42].

Одним із найбільш радикальних кроків у межах внутрішньої реформи стало відновлення Студійського чернецтва. У 1901 році митрополит заснував Лавру в Скнилові, яка мала на меті відродити дух східної аскези за уставом Теодора Студита. Це було протиположним активним чернечим чинам західного зразка. Студити мали стати живою вітриною «Київського християнства», поєднуючи молитву, іконопис та фізичну працю. Як пише Л. Гентош у праці «Митрополит Шептицький: 1923–1939»: «Студійська реформа була для Андрея Шептицького особистим проектом. Він хотів бачити в ченцях-студитах тих «нових людей», які б своєю святістю та вірністю традиції переконали Схід у щирості намірів Греко-католицької церкви. Це було повернення до монастирського ідеалу часів Київської Русі, адаптованого до потреб ХХ століття» [18, с. 112].

Паралельно з літургійним оновленням, митрополит приділяв колосальну увагу вихованню духовенства. Він вважав, що священник має бути не лише обрядовцем, а високоінтелектуальним лідером громади. Його пастирські послання того часу, зібрані у багатотомному виданні «Документи і матеріали 1899–1944» просякнуті ідеями соціальної етики. У «Пастирському посланні до духовенства» ми знаходимо такі настанови: «Священник, який не дбає про освіту свого народу, який не знає його нужд і не болить його болем – не є справжнім пастирем. Ваша проповідь має звучати не лише в церкві, а й у кооперативі, у читальні, у кожній селянській хаті. Ви повинні бути взірцем тверезості, працьовитості та чесності. Тільки через освічене і моральне духовенство ми зможемо збудувати ту «рідну хату», про яку мріємо» [3, с. 524–526].

Митрополит бачив у реформі духовної освіти шлях до збереження національної культури. Він вимагав від семінаристів вивчення історії України, рідної мови та літератури, перетворюючи духовні семінарії на осередки національного відродження. Таким чином, церковна діяльність Шептицького була нерозривно пов'язана з його екуменічними ідеями: через внутрішню досконалість та вірність традиції до загальнохристиянської

єдності.

Фундаментальним переконанням митрополита Андрея Шептицького було те, що життєздатність нації та міцність Церкви безпосередньо залежать від якості інтелектуальної еліти. Він розумів, що в умовах відсутності власної держави та перебування українців у межах іноземних політичних систем, саме Церква має взяти на себе функцію головного освітнього та наукового мецената. Його стратегія у цій сфері була системною: вона розпочиналася з елементарної грамотності селян і завершувалася створенням вищих навчальних закладів європейського рівня.

Першим етапом цієї стратегії стало докорінне реформування Львівської духовної семінарії. На початку ХХ століття вона була консервативним закладом, що готував переважно «обрядовців». Шептицький змінив цей підхід, наполягаючи на тому, що майбутній священник має бути не лише богословом, а й глибоко освіченою людиною, обізнаною у філософії, історії та соціології. Він впровадив практику відправлення найбільш талановитих випускників на навчання до провідних європейських університетів – в Інсбрук, Рим, Відень, Фрайбург. Це дозволило протягом десятиліття сформувати нову генерацію духовенства з європейським світоглядом.

Кульмінацією освітніх зусиль митрополита стало заснування у 1928 році Львівської богословської академії (ЛБА). Це була історична подія, оскільки ЛБА стала першим і єдиним на той час українським вищим навчальним закладом у Польщі, який мав статус академічної автономії. Митрополит бачив у ній зародок майбутнього Українського Католицького Університету. Згідно з посібником «Історія української греко-католицької церкви»: «Богословська Академія у Львові стала справжнім bastіоном української науки у міжвоєнний період. Андрей Шептицький і його права рука – ректор Йосиф Сліпий – створили унікальну модель освіти, де теологія не була відірваною від життя. Студенти вивчали не лише догматику, а й право, економіку, історію мистецтва. Академія виховувала інтелектуалів,

здатних вести діалог із сучасною культурою на рівних. Це була інституція, яка фактично рятувала українську науку від маргіналізації, надаючи їй простір для вільного розвитку під опікою Церкви» [36, с. 224].

Важливою складовою наукової діяльності митрополита була розбудова інфраструктури для досліджень. Шептицький був переконаний, що наука неможлива без джерельної бази. Саме тому він приділяв колосальну увагу формуванню бібліотек та архівів. Його приватна книгозбірня, яка згодом лягла в основу великих наукових фондів, була однією з найцінніших у Європі. У статті І. Качура «Книгозбірня Андрея Шептицького: від Прилбич до Митрополичих палат» зазначається: «Книжкова спадщина митрополита Андрея була його особистим внеском у світову науку. Він не просто купував книги – він рятував рідкісні кириличні стародруки, викупував цілі архіви українських родів, збирав іноземну літературу з мистецтвознавства та права. Його бібліотека була відкритою для всіх науковців, незалежно від їхньої конфесійної приналежності. Шептицький вважав, що знання мають належати народу, а не бути закритими у приватних кабінетах. Це було меценатство свідомого вченого, який розумів ціну першоджерела для національної історії» [24, с. 142].

Окрім освітніх закладів, Шептицький заснував Богословське наукове товариство (БНТ), яке стало платформою для публікації наукових праць. Журнал «Богословія», що видавався товариством, став одним із найавторитетніших наукових видань у слов'янському світі. Митрополит стимулював написання праць українською мовою, чим сприяв формуванню української наукової термінології у галузі теології та філософії. Пастирські послання митрополита часто перетворювалися на ґрунтовні науково-публіцистичні трактати: «Митрополит Андрей використовував слово не лише як пастир, а й як журналіст і науковець. Його послання були багатими на історичні паралелі, філософські висновки та соціологічні спостереження. Він привчав вірян до критичного мислення, до поваги до книги та науки. Для наукової спільноти його тексти були дороговказом, оскільки вони завжди

базувалися на глибокому знанні джерел та сучасних європейських теорій» [26, с. 138].

Окремим аспектом наукової діяльності Шептицького було створення Національного музею у Львові. Митрополит не лише фінансував його діяльність, а й брав безпосередню участь у формуванні експозицій, рятуючи від знищення тисячі унікальних ікон. Це була наукова робота з дешифрування та консервації української культурної спадщини. Завдяки йому українська ікона була відкрита світу як високе мистецтво, а не лише як культовий предмет.

Варто також згадати про музичну освіту та підтримку митрополитом церковного співу. Як людина з тонким естетичним смаком, він сприяв реформі музичної освіти у семінаріях. Підтримка хору «Боян» та створення музичних інституцій були частиною його плану з гармонійного розвитку особистості. Він вважав, що краса (музика, архітектура, малярство) є такою ж важливою формою пізнання Бога та істини, як і «суха» наука.

Загалом, освітня та наукова діяльність Андрея Шептицького була спрямована на подолання комплексу меншовартості українського суспільства. Створюючи Академію, музеї та бібліотеки, він доводив, що українці мають інтелектуальний потенціал для побудови власної сучасної держави. Його вклад у науку був настільки масштабним, що навіть у часи радянських репресій фундамент, закладений ним, дозволив зберегти тяглість української інтелектуальної традиції в еміграції та підпіллі.

«Східна місія» Андрея Шептицького була не просто одним із напрямів його діяльності – це був грандіозний, екзистенційний проєкт, спрямований на подолання наслідків великого розколу 1054 року. Митрополит розглядав Галичину лише як базу, як «духовну лабораторію», де мала визріти модель майбутньої єдності християнського Сходу. Його погляд завжди був спрямований за Збруч – на простори Великої України, Білорусі та Росії, де він прагнув відродити київську традицію в сопричасті з Апостольським Престолом.

Стратегічним вікном можливостей для реалізації цієї місії став 1905 рік, коли в Російській імперії було видано Едикт про віротерпимість. Це дозволило Шептицькому розпочати активну, хоча спочатку і напівтаємну, діяльність на територіях, де греко-католицизм був офіційно заборонений ще у 1839 році. Митрополит здійснював подорожі під виглядом світської особи, відвідуючи Москву, Петербург та Київ, де налагоджував контакти з російською інтелігенцією та залишками колишніх унійних громад. Він був переконаний, що справжній екуменізм неможливий без визнання культурної самобутності Сходу. Фундаментальне дослідження Ярослава Пелікана «Confessor Between East and West: A Portrait of Ukrainian Cardinal Josyf Slipyj», аналізуючи спадкоємність ідей від Шептицького до Сліпого, підкреслює: «Андрей Шептицький був пророком «східного католицизму», який розумів, що Рим має перестати асоціюватися виключно з латинством і західною культурою. Його місія не була спробою «навернути у католицизм» у традиційному розумінні. Це була спроба створити католицьку церкву візантійського обряду, яка б дихала слов'янською душею, але перебувала у світовій єдності. Він доводив Ватикану, що Схід не треба «перевиховувати», його треба просто любити і поважати його традицію. Це був дипломатичний і теологічний подвиг, який часто не розуміли навіть у самому Римі» [45, с. 142].

Кульмінацією цих зусиль став 1917 рік. Після Лютневої революції Шептицький, звільнений із російського полону (де він перебував під час Першої світової війни як «небезпечний австрійський агент»), скликав у Петрограді Собор Російської греко-католицької церкви. На цьому Соборі він призначив екзархом Леоніда Фьодорова – людину глибокої духовності, яка поділяла його погляди на чистоту східного обряду. Це був акт інституційного оформлення екуменічної ідеї Шептицького. Митрополит вірив, що через таку Церкву – міст можна досягти примирення з православ'ям, базуючись на спільних витоках і взаємній пошані.

Паралельно з цим Шептицький розгорнув масштабну діяльність як

Апостольський візитатор для українців у Західній Європі та Америці. У 1920–1923 роках він здійснив велике світове турне, відвідавши Бразилію, Аргентину, США та Канаду. Його метою було не лише душпастирство над емігрантами, а й дипломатичне представлення інтересів бездержавного українського народу. У збірнику промов та послань «The Tragedy of Ukraine» можна знайти свідчення його глобального мислення: «Коли я стою перед світовою спільнотою, я говорю не лише як князь Церкви, а як син народу, чия земля стікає кров'ю і чий права розтопані. Наша трагедія – це не лише політична поразка, це криза світової совісті. Церква має бути тією інституцією, яка нагадує світу про справедливість. Ми будемо наші парафії за океаном не як тимчасові притулки, а як осередки живої України. Наша єдність із Римом – це наш захист, наше вікно у світ, яке не дає нам зникнути у вирі чужих імперій» [47, с. 12–14].

Окремим і надзвичайно складним аспектом були стосунки митрополита з Ватиканом. Він постійно боровся проти спроб латинізації східних обрядів у діаспорі та в самій Галичині. Шептицький був адвокатом Сходу перед Папським престолом, наполягаючи на виконанні декрету «*Orientalium dignitas*», який проголошував рівноправність обрядів. Він часто вступав у дискусії з представниками польського єпископату та Ватиканської курії, відстоюючи право українців мати власну церковну структуру, незалежну від польського адміністративного впливу. «Для того, щоб Схід побачив у Католицькій церкві свою Матір, він має перестати бачити у ній панію, що несе чужі звичаї. Наша місія – довести, що Рим – це не латинська диктатура, а центр сопричастя любові. Якщо ми дозволимо знищити наш обряд або підпорядкувати його латинським формам, ми зрадимо нашу місію бути містком для православних братів. Унія – це не перехід на Захід, це перехід до Універсальності» [1, с. 448].

Таким чином, інституційна діяльність Шептицького у першій половині ХХ століття стала прообразом сучасного екуменічного руху. Він створив прецедент існування сильної, східної за духом і формою Церкви в

межах Католицького світу. Його зусилля щодо об'єднання Церков мали не лише релігійне, а й колосальне політичне значення: через церковні структури він намагався вивести українське питання на рівень світової дипломатії, роблячи УГКЦ суб'єктом міжнародних відносин. Хоча багато його ініціатив (зокрема в Росії) були розгромлені більшовицьким режимом, сама ідея «Київського християнства» як центру об'єднання Сходу і Заходу залишилася його головним інтелектуальним та духовним заповітом.

Церковна діяльність Андрея Шептицького ніколи не обмежувалася лише стінами храмів. Для нього християнство було живою силою, здатною реформувати суспільство. Митрополит трансформував церковне вчення у соціальну програму, що базувалася на захисті прав людини та гідності праці. Він став першим ієрархом, який адаптував ідеї папської енцикліки «*Regum Novarum*» до українських реалій. «Шептицький випередив свій час, розглядаючи соціальні питання не як благодійність, а як питання справедливості. Він доводив, що Церква має стояти на захисті прав робітника, але водночас застерігав від радикального соціалізму, який руйнує духовну основу людини. Його етика базувалася на праві власності як інструменті свободи, але власності, обтяженої соціальною відповідальністю. Для нього «християнський капіталізм» був системою, де багатий ділиться не з примусу, а з глибокого християнського переконання у спільній відповідальності за долю ближнього» [25, с. 156].

Митрополит Андрей розробив цілу систему пастирських настанов, присвячених соціальному питанню. У своєму посланні «Християнська робота» він звертається до проблем економічного виживання народу: «Праця – це не прокляття, а шлях до святості та зміцнення нації. Кожна копійка, зароблена чесно, кожна цеглина, покладена в мури спільної хати, є молитвою в дії. Бідність не є чеснотою, якщо вона походить від ліні чи несправедливості. Ми маємо вчити наш народ господарювати, бо тільки економічно незалежна людина може бути духовно вільною. Церква має благословляти кооперативи так само, як вона благословляє храми, бо в них

гартується солідарність народу» [9, с. 42–45].

Ці ідеї стали основою для виховання духовенства нового типу. Шептицький вимагав, щоб священники були активними учасниками соціального життя, організовували каси взаємодопомоги та читальні, що фактично робило парафію осередком не лише релігійного, а й громадянського виховання.

Окремим і надзвичайно вагомим напрямом церковної діяльності Андрея Шептицького було його піклування сакральним мистецтвом. Він сприймав українську ікону та архітектуру не просто як об'єкти культу, а як «богослов'я в лініях і кольорах», яке ідентифікує українців як частину великої візантійської цивілізації. Його зусилля щодо створення Національного музею у Львові мали на меті врятувати пам'ятки, які масово нищилися або вивозилися. Особливу увагу митрополит приділяв рятуванню пам'яток, які перебували під загрозою знищення або вивезення за межі країни.

Найбільш знаковою подією у цьому контексті став викуп та повернення до України у 1923 році Богородчанського (Скитського) іконостасу – перлини українського бароко авторства Йова Кондзелевича. Завдяки багаторічним дипломатичним зусиллям та фінансовій жертвовності Шептицького, ця унікальна реліквія була врятована для майбутніх поколінь і стала центральним експонатом Національного музею у Львові (зображення Богородчанського іконостасу) (див. у додаток В). Це повернення мало не лише мистецьке, а й колосальне політичне значення, засвідчуючи суб'єктність української культури на міжнародній арені. Як зазначає Л. Гентош у статті про меценатство Шептицького: «Митрополит Андрей створив музей не для того, щоб просто зберігати старовину, а щоб показати світу тяглість української духовної традиції. Він особисто викупував ікони з сільських церков, де їх часто замінювали на дешеві олеографії. Для нього ікона була живим свідком екуменічного зв'язку з минулим. Музей став науковим інститутом, де мистецтвознавство слугувало справі національного

самоствердження. Шептицький довів, що українське сакральне мистецтво за своєю глибиною не поступається італійському ренесансу» [17, с. 215].

Меценатство митрополита в галузі мистецтва мало і практичний вимір. Він підтримував молодих художників (М. Бойчука, М. Сосенка, О. Новаківського), даючи їм замовлення на розпис храмів. Це призвело до виникнення унікального «українського стилю» в сакральному мистецтві, який поєднував модерністські течії з візантійським канонам. Дослідниця Б. Пип'як у праці про меценатство Шептицького підкреслює: «Шептицький розумів, що нація, яка не має власного мистецького обличчя, легко розчиняється в чужих культурах. Тому він вкладав колосальні церковні кошти у реставрацію пам'яток та освіту митців. Його вілла на Калічій Горі у Львові, передана під майстерню Олекси Новаківського, стала символом єдності Церкви та інтелігенції. Він вірив, що краса врятує світ, але тільки тоді, коли ця краса є глибоко національною і духовною» [31, с. 88].

Глибоке розуміння реформаторської діяльності митрополита Андрея неможливе без аналізу внутрішньої опозиції, яка існувала в середині самої Греко-католицької церкви. Найбільш інтелектуально насиченою та канонічно гострою була полеміка Шептицького з єпископом Станиславівським Григорієм Хомишиним. Цей конфлікт, який часто спрощують до обрядових розбіжностей, насправді мав глибинний світоглядний характер і стосувався стратегічного вибору майбутнього для українського християнства. За матеріалами монографії О. Єгрешія «Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча» цей конфлікт мав світоглядний характер: «Якщо Шептицький орієнтувався на Схід, прагнучи очистити Церкву від латинізмів заради єкуменічного діалогу, то Хомишин бачив порятунок у максимальному зближенні із Заходом. Він вважав реформи Шептицького «небезпечним експериментом», який міг віддалити українців від Риму. Ця полеміка між «східниками» та «західниками» всередині однієї Церкви була надзвичайно продуктивною, адже вона змушувала Шептицького ще чіткіше артикулювати свої ідеї. Це була

боротьба за те, якою буде українська ідентичність: частиною універсального християнського Сходу чи провінцією латинського Заходу» [23, с. 134].

Аналіз документів із радянських спецслужб, представлених у праці Ю. Шаповала показує, що навіть вороги Церкви визнавали колосальний вплив Шептицького на консолідацію духовенства саме завдяки його авторитету як реформатора. Спецслужби відзначали, що «митрополичі кола» є найбільш монолітними завдяки реформі освіти та створенню інтелектуальної еліти в стінах Богословської Академії.

Як людина глибокої європейської культури та тонкого естетичного відчуття, митрополит Андрей Шептицький розглядав церковну музику не просто як супровід богослужіння, а як потужний засіб євангелізації та збереження національної ідентичності. В межах своєї церковної діяльності він ініціював справжню революцію у літургійному співі, прагнучи очистити його від наносних світських впливів та повернути до автентичних джерел київського розспіву. Митрополит вважав, що краса богослужіння має бути досконалою, оскільки вона є відображенням Божої гармонії. Він особисто опікувався реформою співу в духовних семінаріях, вимагаючи від майбутніх пастирів не лише знання обряду, а й високої вокальної культури. «Митрополит Андрей бачив у хорі «Боян» не просто мистецький колектив, а амбасадора української духовності. Він розумів, що через звук, через гармонію давнього розспіву можна достукатися до сердець тих, хто був далекий від Церкви. Його підтримка хорової культури була частиною великого плану літургійного відродження. Він фінансував навчання диригентів та композиторів, стимулював створення нових літургійних творів, які б базувалися на традиційному українському мелосі, але відповідали високим стандартам професійного мистецтва. Для нього музика була «невербальним богослов'ям», яке об'єднувало Схід і Захід краще за будь-які політичні декларації» [39, с. 56–58].

Особливу увагу митрополит приділяв монодії (одноголосному співу), вважаючи її найбільш відповідною духу східної літургії. Він заохочував

видання нотних збірників та проведення з'їздів церковних хорів, перетворюючи кожне велике богослужіння на маніфестацію національної культури. Це мало колосальне значення для піднесення престижу УГКЦ як «Церкви культури та інтелекту».

Церковна діяльність Шептицького була позначена постійною, часом виснажливою дипломатичною боротьбою з Ватиканською курією за право Української греко-католицької церкви залишатися Східною не лише за формою, а й за духом. Ватикан того часу часто перебував під впливом латинізаційних тенденцій та польського лобі, яке намагалося використати унію як інструмент асиміляції. Шептицький виступив як головний захисник прав Східних Церков. Він апелював до історичної спадщини Берестейської унії 1596 року, аналізуючи її не як підпорядкування, а як співпричастя. «Унія не була і не мала стати капітуляцією Сходу перед Заходом. Це був акт рівноправних суб'єктів. Якщо ми дозволимо Ватикану латинізувати наші обряди чи нав'язувати чужі нам традиції, ми знищимо саму суть Унії. Митрополит Андрей наполягав, що греко-католики мають право на власний Кодекс канонічного права, свою систему освіти та свою літургійну недоторканність. Він був "голосом Сходу" в самому серці Католицької церкви, доводячи, що універсальність Риму випробовується саме його здатністю поважати розмаїття» [43, с. 112].

Ця боротьба за автономію мала практичні наслідки. Коли польська адміністрація та частина латинського єпископату вимагали впровадження обов'язкового celibату для українських священників (що було чужим для східної традиції), Шептицький чинив запеклий спротив. Він розумів, що одружене духовенство є основою української інтелігенції, і його знищення призведе до занепаду нації. «Шептицький був незручним» для Риму, бо він знав канонічне право краще за багатьох ватиканських чиновників. Він захищав східний обряд не з консерватизму, а з глибокого переконання, що тільки через збереження ідентичності УГКЦ може бути привабливою для православного Сходу. Його дипломатія була спрямована на децентралізацію

церковного управління, що стало передвісником реформ Другого Ватиканського собору» [45, с. 156].

Вся церковна та екуменічна діяльність Андрея Шептицького була підпорядкована ідеї суб'єктності українського народу. Створюючи академію, реформуючи монастирі та захищаючи обряд, він будував «державу в державі». В умовах, коли українці не мали своїх міністерств чи дипломатичних корпусів, ці функції виконували церковні структури. «Церква не може бути лише стінами, вона має бути живою громадою. Якщо ми хочемо мати вільну державу, ми маємо спочатку виховати вільну людину в лоні Церкви. Реформа – це не зміна слів у книгах, це зміна способу життя. Ми маємо стати настільки сильними духом і знаннями, щоб ніхто не міг сказати, що ми – «молодші брати» чи «недорозвинена нація»» [3, с. 88].

Таким чином, на основі ґрунтовного аналізу церковної та екуменічної діяльності митрополита Андрея Шептицького, встановлено, що ключовим вектором внутрішньої церковної діяльності митрополита було подолання кризи ідентичності УГКЦ через «повернення до джерел». Очищення обряду від латинізмів та відновлення візантійсько-київської традиції не було лише формальною зміною, а стратегічним кроком до утвердження самобутності Церкви. Відновлення Студійського чернецтва та повернення до літургійної монодії стали живими символами цього відродження, перетворюючи Церкву на автентичне втілення східного християнства в єдності з Апостольським Престолом.

Митрополит Андрей докорінно змінив парадигму підготовки кадрів, перетворивши священника з «обрядовця» на інтелектуального лідера громади. Заснування Львівської богословської академії стало вершиною його освітніх зусиль, надавши українцям можливість здобувати вищу освіту європейського рівня в умовах відсутності власного державного університету. Це дозволило сформувати нову генерацію духовенства, здатну вести діалог із сучасною наукою, економікою та культурою.

Екуменічна концепція Шептицького випередила свій час, замінивши

мову конфесійної експансії на мову «сопричастя любові». Його «Київська ідея» розглядала Україну як унікальний міст між Сходом і Заходом. Митрополит довів, що єдність із Римом не суперечить збереженню східної ідентичності, а навпаки – збагачує її через універсальність Католицької церкви. Його «Східна місія» була спробою відновити єдиний християнський простір на засадах взаємоповаги та автономії.

Меценатська діяльність у сфері мистецтва (створення Національного музею, порятунок Богородчанського іконостасу, підтримка хору «Боян») була частиною цілісного богословського проєкту. Шептицький перетворив красу на метод євангелізації та засіб національного самоствердження. Для нього ікона та розспів були не лише предметами культу, а «мовою нації», яка ідентифікує українців як частину великої світової цивілізації.

Аналіз стосунків із Ватиканською курією та полеміки з єпископом Г. Хомишиним свідчить про непохитну позицію митрополита у захисті прав Східних Церков. Боротьба проти латинізації та за право на власне канонічне право дозволила УГКЦ стати «державою в державі». В умовах бездержавності Церква під керівництвом Шептицького перебрала на себе функції національної інституції, яка репрезентувала інтереси українців на світовій арені.

Отже, екуменічна та церковна активність Андрея Шептицького створила той міцний інституційний та духовний фундамент, на якому втрималася українська нація у часи найтяжчих випробувань. Він модернізував Церкву, зробивши її сучасною, освіченою та суб'єктною. Саме цей досвід церковного будівництва став передумовою для масштабної громадсько-політичної діяльності митрополита.

Розділ 3.

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Аналіз громадсько-політичної діяльності Андрея Шептицького дозволяє висвітлити його унікальну роль як неформального лідера українського народу у часи найбільш драматичних випробувань першої половини ХХ століття. Перехід від суто церковного служіння до активної участі у суспільних та державотворчих процесах був для митрополита не політичною амбіцією, а логічним продовженням його християнського гуманізму. В умовах, коли українська нація була позбавлена державних інституцій, а її території були розірвані між імперіями та тоталітарними режимами, саме постать Андрея Шептицького стала тим моральним та організаційним центром, що забезпечив тяглість національного життя.

У монографії С. Барана «Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність», яка є одним із найперших ґрунтовних життєписів ієрарха, зазначається: «Андрей Шептицький був для Галичини чимось значно більшим, ніж просто очільником Церкви. Він був символом нашої тривалості. Його політична мудрість полягала у здатності бачити крізь туман поточних воєн далеку перспективу вільної України. Він не шукав компромісів із окупантами заради вигоди, він шукав простору для виживання своєї пастви. Його громадська праця була спрямована на те, щоб виховати селянина-господаря та інтелігента-патріота, які б стали опорою майбутньої держави» [23, с. 112].

Важливим теоретичним аспектом цього розділу є дослідження В. Греха, який аналізує церковно-політичну діяльність митрополита через призму правового статусу українців у Галичині. Автор доводить, що Шептицький використовував свій мандат члена Палати панів австрійського парламенту та Галицького сейму не для особистого престижу, а як трибуну

для артикуляції національних вимог українства, зокрема у питанні створення українського університету та виборчої реформи. Як підкреслює Є. Переш, досліджуючи початковий етап політичної активності митрополита (1900–1914 рр.): «Шептицький увійшов у політику як реформатор, який прагнув перевести українське питання з площини етнографічної у площину державотворчу. Його перші кроки були спрямовані на те, щоб навчити українців бути суб'єктами політики, а не об'єктами чужих маніпуляцій. Він розумів, що без економічного підґрунтя політична свобода є ілюзорною, тому його підтримка банківського та кооперативного сектору була актом вищої політичної далекоглядності» [30, с. 47].

Окреме місце посідає аналіз діяльності митрополита в умовах глобальних конфліктів. Його позиція була випробувана двома світовими війнами, під час яких він став голосом сумління для всього світу. Історик І. Нагаєвський у своїй праці про історію української держави наголошує на тому, що Шептицький був єдиним релігійним лідером у Європі, який відкрито засудив злочини тоталітарних систем у своїх посланнях до світових лідерів та самої пастви. Його державотворча концепція, викладена у праці «Як будувати рідну хату?» стала політичним заповітом для українців, де наголошувалося на солідарності, законності та етичних засадах влади.

Таким чином, можна реконструювати цілісну модель громадсько-політичного служіння Андрея Шептицького, доводячи, що його діяльність була не просто реакцією на зовнішні обставини, а свідомим і системним будівництвом національного організму, здатного до самоврядування та культурної експансії навіть за найнесприятливіших умов.

3.1. Громадські ініціативи митрополита у соціально-економічній та культурній сферах

Громадська діяльність Андрея Шептицького була практичним втіленням його теологічного переконання, що Церква має опікуватися не лише спасінням душі, а й гідним життям людини на землі. В умовах Галичини початку ХХ століття, де українське селянство потерпало від малоземелля, неграмотності та економічного визиску, митрополит запропонував стратегію «соціального християнства». Його метою було перетворити безправну масу на самодостатню, економічно незалежну та культурно розвинену націю.

Шептицький розумів, що політична свобода неможлива без економічного фундаменту. Він став головним ідеологом та меценатом українського кооперативного руху. Замість того, щоб закликати до революцій, він закликав до «Самопомочі». «Митрополит Андрей бачив у кооперації єдиний шлях порятунку українського селянина від лихварства та економічної деградації. Він інвестував власні та церковні кошти у створення мережі кооперативів, таких як «Маслосоюз» та «Центросоюз». Це не були просто комерційні проєкти, це були школи громадянської солідарності. Шептицький доводив, що об'єднані дрібні господарства можуть успішно конкурувати з великим капіталом. Його зусиллями було створено Земельний банк Гіпотечний у Львові, який надавав дешеві кредити українським господарям, рятуючи їх від банкрутства та вимушеної еміграції» [15, с. 114] (див. додаток Г).

Важливим кроком було створення страхового товариства «Дністер», яке забезпечувало майновий захист селян. Митрополит власноруч писав інструкції для священників, як організувати каси взаємодопомоги в селах, наполягаючи, що пастир має бути першим помічником господаря.

Культурна сфера для Шептицького була простором збереження

національного коду. Його найбільшим досягненням тут стало заснування Національного музею у Львові, на який він пожертвував свою унікальну колекцію ікон та понад 2 мільйони корон. «Меценатство Шептицького не мало аналогів у тогочасній Європі. Він не просто колекціонував мистецтво, він створював умови для його розвитку. Заснування художньої школи Олекси Новаківського, надання стипендій молодим митцям для навчання в Парижі та Римі, підтримка наукових досліджень – усе це було частиною єдиного плану. Митрополит прагнув, щоб українське мистецтво вийшло за межі етнографізму і стало частиною світового модерну. Він вважав, що нація, яка має свій оригінальний мистецький стиль, ніколи не буде асимільована» [31, с. 62].

У цьому ж контексті варто згадати підтримку товариства Просвіта». Митрополит виділяв кошти на видання дешевих книг для селян, створення читалень та народних домів. Він вірив, що неписьменність є найбільшим ворогом віри та нації. Окремою сторінкою громадської діяльності митрополита була його опіка над фізичним здоров'ям нації. У 1903 році він став засновником української лікарні у Львові, яка згодом отримала назву «Народна лічниця». Це була унікальна установа, де українці могли отримати кваліфіковану медичну допомогу рідною мовою, що було критично важливо в умовах польської адміністрації. «Митрополит Андрей розумів, що висока смертність та епідемії в Галичині є наслідком не лише бідності, а й відсутності національних медичних інституцій. «Народна лічниця» стала не просто лікарнею, а символом солідарності. Шептицький не лише надав земельну ділянку та фінансував будівництво, а й залучив найкращих лікарів-патріотів, які працювали там на волонтерських засадах. Це був праобраз національної системи охорони здоров'я» [35, с. 634].

Особливе піклування митрополит виявляв до найбільш вразливих верств – дітей-сиріт та вдів. Після Першої світової війни кількість сиріт у Галичині була катастрофічною. Шептицький організував масштабну акцію порятунку, створюючи притулки та закликаючи заможні родини

всиновлювати дітей. Його діяльність у цій сфері була настільки ефективною, що навіть представники єврейської громади, які пізніше отримали від нього допомогу під час Голокосту, згадували про його безмежне милосердя до всіх дітей, незалежно від походження. «Митрополит мав дивовижну здатність помічати чужий біль. Його кабінет завжди був повний людей, які просили допомоги – від студентів, яким бракувало на навчання, до вдів, яких виселяли з хати. Він нікому не відмовляв, часто залишаючись без копійки в кишені, бо всі свої доходи роздавав на громадські потреби. Це був стиль життя, де аристократизм поєднувався з євангельською простотою» [36, с. 45].

Одним із найважчих викликів, з якими зіткнувся митрополит Андрей у своїй громадській діяльності, було масове пияцтво серед галицького селянства. Він розглядав цю проблему не лише як моральний занепад, а як пряму загрозу національній безпеці та економічному виживанню українців. Алкоголізм у селах часто стимулювався тогочасною адміністрацією та лихварями, оскільки призводив до боргів та втрати землі на користь чужинців. Шептицький ініціював створення Братств тверезості у кожній парафії. Його підхід був системним: він не просто забороняв, а пропонував альтернативу – читальні, кооперативи та культурні гуртки. «Пияцтво – це добровільне рабство, яке гірше за будь-яку чужу окупацію. Хто пропиває свою працю, той пропиває майбутнє своїх дітей і волю своєї нації. Я закликаю вас, браття: замикайте корчми і відкривайте школи! Нехай кожна парафія стане фортецею тверезості. Тільки тверезий народ може бути господарем на своїй землі і будувати «рідну хату», де пануватиме порядок і достаток. Пам'ятайте, що кожна гривня, не віддана шинкареві, – це цеглина у фундамент нашої майбутньої держави» [4, с. 312].

Завдяки зусиллям митрополита за короткий час у Галичині вдалося значно знизити рівень споживання алкоголю, що безпосередньо вплинуло на зростання капіталів українських кооперативів. Це був приклад успішної соціальної інженерії через релігійні структури.

Маловідомим, але надзвичайно прогресивним аспектом діяльності

Шептицького було його ставлення до навколишнього середовища. Він випередив сучасні екологічні рухи на ціле століття, розглядаючи природу як «Божий сад», за який людина несе відповідальність перед майбутніми поколіннями. У 1930-х роках він став ініціатором створення перших у Західній Україні природних заповідників. На землях митрополії в Горганах (урочище Осмолода) він заснував кедровий заповідник. Це було актом не лише наукового, а й патріотичного значення – збереження унікальної природи Карпат від хижацького вирубування іноземними компаніями. «Митрополит Андрей вчив селян, що ліс – це не просто дрова, а національне багатство, яке дароване Богом. Він видавав спеціальні розпорядження щодо охорони лісів, забороняючи вирубування молодих дерев та охороняючи джерела. Його екологічна етика була частиною загального плану виховання свідомого господаря. Він вірив, що культура народу визначається його ставленням до своєї землі. Якщо ми нищимо власну природу, ми нищимо свій дім» [19, с. 94].

Шептицький вважав, що майбутнє нації залежить від фізичного та морального загартування молоді. Саме тому він став одним із найбільших покровителів українського скаутського руху – «Пласту». У часи, коли польська влада чинила перешкоди діяльності українських організацій, митрополит надавав пластунам прихисток та ресурси. Він передав у користування «Пласту» свою літню резиденцію в Осмолоді для проведення таборів. Там тисячі українських юнаків та дівчат вчилися дисципліни, лідерства та виживання в природі. «Для Шептицького «Пласт» був кузницею нової еліти. Він часто відвідував пластові табори, спілкувався з молоддю без жодного пафосу, як старший наставник. Він бачив у цій організації альтернативу радикальним ідеологіям, які почали поширюватися серед молоді. Митрополит наголошував на поєднанні патріотизму з християнською мораллю, вважаючи, що справжній лицар нації має бути чистого серця. Його підтримка «Пласту» була інвестицією у характер нації» [37, с. 158].

Митрополит не просто купував картини, він створював умови для

життя митців. Найяскравіший приклад – Олекса Новаківський. Шептицький викупив для нього віллу у Львові на Калічій Горі (нині – Палацова), де була заснована художня школа. «Митрополит Андрей платив стипендії десяткам студентів-мистецтвознавців. Він відправляв їх до Парижа, Відня та Рима, щоб вони приносили світові стандарти в українську культуру. Його візія була масштабною: він хотів, щоб у Львові виник «український Ватикан», де б поєднувалися віра, наука і мистецтво. Завдяки його фінансовій підтримці виникла ціла плеяда художників, які сформували обличчя українського модерну. Він вчив митців бути вільними, але водночас відчувати свою приналежність до рідного ґрунту» [31, с. 112].

Митрополит Андрей Шептицький усвідомлював, що для успішної кооперації селянину недостатньо лише бажання – йому потрібні фахові знання. У межах своєї соціально-економічної програми він ініціював створення спеціалізованих навчальних закладів для сільської молоді. Найяскравішим прикладом стала хліборобська (рільнича) школа у Коршові. Митрополит не лише надав землю для цього закладу, а й особисто стежив за розробкою навчальних планів, які включали сучасні методи ведення господарства, тваринництва та бджільництва. «Шептицький прагнув перетворити українського селянина на фермера західноєвропейського зразка. Він вважав, що освіта є найкращою інвестицією Церкви у майбутнє нації. У Коршівській школі молодь вчили не лише орати землю, а й рахувати прибутки, розуміти ринкові механізми та принципи солідарної праці. Це була підготовка кадрів для майбутньої української економіки, яка мала стати хребтом державної незалежності» [18, с. 145].

Митрополит також фінансував видання спеціалізованої літератури для господарів, де простою мовою пояснювалися складні агрономічні процеси. Це була системна боротьба з «господарською неписьменністю», яка тривалий час тримала українське село у злиднях.

Незвично прогресивною для тогочасного церковного ієрарха була позиція Шептицького щодо ролі жінки у суспільстві. Він був переконаний,

що національне відродження починається з родини, а отже з освіченої та активної жінки. Митрополит став стратегічним партнером найбільшої жіночої організації Галичини – «Союзу українок». Він фінансував курси домашнього господарства, гігієни та виховання дітей для сільських жінок. Окрему увагу Шептицький приділяв боротьбі з дитячою смертністю через просвітництво матерів. «Митрополит Андрей бачив у жінці не лише берегиню домашнього вогнища, а й активну громадянку. Він закликав жіноцтво до участі в кооперативному русі та просвітницькій роботі. Його підтримка «Союзу українок» була визнанням того, що без жіночої енергії та самоорганізації українська справа не матиме успіху. Він вчив, що культура нації починається з чистоти в хаті та порядку в громаді, і саме жінка є головним провідником цих цінностей» [31, с. 58].

Особливе місце у громадській діяльності митрополита посідала музика. Будучи знавцем класичного мистецтва, він розглядав музичну культуру як інструмент духовного та національного вивищення народу. Шептицький розумів, що українська пісня є потужним ідентифікаційним кодом, але вона потребує професійної огранки. Митрополит ініціював створення Вищого музичного інституту імені М. Лисенка у Львові та фінансував його діяльність. Він особисто дбав про те, щоб українські композитори та виконавці мали змогу стажуватися у кращих консерваторіях Європи.

Шептицький реформував підготовку церковних співців, вимагаючи від них не лише знання літургіки, а й постановки голосу та музичної грамотності. «Для Шептицького музика була формою національної репрезентації. Він вважав, що українці мають заявити про себе світові через високу хорову культуру. Підтримка митрополитом хорового товариства «Боян» та особиста опіка над талановитими співаками дозволили українській музиці вийти з рамок сільського етнографізму на великі європейські сцени. Він вірив, що професійно поставлений голос нації – це голос, який почує світ» [33, с. 72].

Щоб громадські ініціативи митрополита мали масове поширення, він створив потужну медіа-інфраструктуру. Церковні друкарні у Жовкві та Львові працювали на повну потужність, видаючи не лише молитовники, а й часописи, календарі та наукові збірники. Митрополит був власником та меценатом таких впливових видань, як «Нива», «Мета» та «Богословія». «Шептицький був майстром комунікації. Він розумів, що в інформаційну епоху газета є потужнішою зброєю, ніж проповідь з амвона. Його видавнича стратегія була спрямована на різні верстви: від науковців до найменш освічених селян. Він прагнув, щоб у кожній українській хаті був свій часопис рідною мовою. Це була боротьба за розуми українців, захист їх від чужих пропагандистських впливів» [23, с. 140].

Митрополит також сприяв створенню Українського видавничого інституту, який займався перекладом світової класики та наукових праць українською мовою. Це дозволяло інтегрувати українську культуру в європейський контекст.

Отже, громадсько-політична діяльність Андрея Шептицького була унікальним синтезом економічного прагматизму, культурного меценатства та високої політичної етики. Він довів, що Церква може і повинна бути активним учасником національного відродження. Через кооперативи він дав народу хліб, через школи та академії – знання, а через свою героїчну позицію під час воєн – моральний хребет, який дозволив нації зберегти свою ідентичність у найчорніші часи історії.

3.2. Державотворча та політична позиція в умовах світових воєн

Державотворча концепція Андрея Шептицького пройшла суворе випробування двома світовими війнами та неодноразовою зміною окупаційних режимів. У цей період митрополит виступив не лише як духовний ієрарх, а як етнарх – фактичний лідер нації, який за відсутності власного уряду виконував функції верховного авторитета. Його політична позиція базувалася на принципі етичного державотворення: він вважав, що держава має сенс лише тоді, коли вона будується на засадах християнської моралі та справедливості.

Був депутатом Галицького сейму та Віденського парламенту, де активно захищав українські мовні, освітні та національні права, домагаючись відкриття українського університету у Львові.

Початок Першої світової війни став першим великим випробуванням для політичної суб'єктності УГКЦ. З початком російської окупації Галичини у 1914 році митрополит був заарештований і вивезений углиб Російської імперії. Цей акт репресій мав на меті «обезголовити» український національний рух. Проте перебування у засланні (Суздаль, Ярославль) лише зміцнило авторитет Шептицького як національного мученика. «Арешт Шептицького став для українців символом їхньої власної неволі. Перебуваючи в російському полоні, митрополит зумів перетворити свою ізоляцію на політичний капітал: він став точкою консолідації для українців усіх таборів. Його листи з полону дихали вірою у неминучий розпад імперій та відродження української державності. Він був першим, хто зрозумів: війна – це шанс для України вийти на міжнародну арену як самостійний гравець» [43, с. 52].

Після Лютневої революції 1917 року Шептицький повернувся до Львова, де активно включився у процеси українського державотворення. Його підтримка ЗУНР та зусилля з визнання української незалежності на міжнародному рівні були неоціненними. Він використовував свої зв'язки у

Відні та Ватикані, щоб донести голос українців до світових лідерів. У 1918 році підтримав проголошення ЗУНР.

У 1920–1930-х роках політична діяльність митрополита була зосереджена на захисті прав українців у межах Другої Речі Посполитої. Це був період гострого протистояння, коли польська адміністрація намагалася проводити політику асиміляції та колонізації. «Коли польська армія та поліція проводили криваву «пацифікацію» українських сіл, Шептицький був єдиним, хто не побоявся прямо апелювати до міжнародної спільноти та Ліги Націй. Він особисто готував меморандуми про порушення прав людини, документуючи кожен факт знущань над селянами. Його позиція була непохитною: українці мають право на культурну та освітню автономію. Він розглядав УГКЦ як оборонний мур, який не дає державній машині Польщі розчавити українську ідентичність» [30, с. 84].

У цей час митрополит також приділяв велику увагу мовному питанню як політичному фактору. Л. Белей у статті «Митрополит Андрей Шептицький і українська мова» доводить, що митрополит послідовно впроваджував українську мову в офіційне діловодство Церкви, чим створював прецедент її державного функціонування в умовах окупації.

Найскладніший період розпочався у 1939 році. Шептицький зустрів «перших совітів» з глибоким усвідомленням загрози атеїстичного тоталітаризму. Його пастирські послання цього часу наповнені закликами до духовної стійкості. Проте справжнім викликом стала нацистська окупація 1914–1944 років.

Аналіз документів із радянських спецслужб, представлених Ю. Шаповалом свідчить про те, що НКВС ретельно стежило за кожним кроком митрополита, визнаючи його «найбільш небезпечним ідеологічним ворогом радянської влади», який мав колосальний вплив на населення: «Радянські спецслужби розуміли, що Шептицький є тією віссю, навколо якої обертається все національне життя. Його авторитет був настільки високим, що навіть більшовики в перші роки окупації не наважувалися на його фізичне

усунення, побоюючись масового повстання. Його позиція щодо незалежності України була для них головною перешкодою в радянізації краю» [32, с. 115].

Політична позиція Шептицького під час Голокосту є унікальним прикладом моральної величі. У 1941 році привітав Акт відновлення Української Держави, а в 1942-му написав сміливе послання до Адольфа Гітлера «Не убий», засуджуючи нацистський терор.

Він був єдиним ієрархом у Європі, який надіслав Гімmlеру та Гітлеру листи з протестом проти винищення єврейського населення. Його послання «Не убий!» стало маніфестом захисту людського життя. «Діяльність Шептицького з порятунку євреїв не мала аналогів. Це не були поодинокі випадки – це була організована система всередині Церкви. Митрополит переховував сотні євреїв, зокрема рабинів та дітей, у своїх резиденціях та монастирях студитів. Він видавав їм фальшиві свідоцтва про хрещення, щоб врятувати від розстрілів. Його моральна опозиція нацизму була абсолютною» [28, с. 108].

Дослідниця Ж. Ковба у збірнику «Андрей Шептицький і євреї» додає, що ця діяльність була смертельно небезпечною, але митрополит вважав це своїм християнським та державним обов'язком. Він вірив, що майбутня Україна не може бути збудована на крові невинних. Цю ж тезу підтримує Дж.-П. Химка, вказуючи на те, що Шептицький діяв усупереч панівним антисемітським настроям частини тогочасного суспільства.

Під час Голокосту організував порятунок понад 200 євреїв (переважно дітей), переховуючи їх у греко-католицьких монастирях та притулках, за що отримав відзнаку «Праведник народів світу» від багатьох єврейських інституцій.

Центральне місце у політичній філософії Андрея Шептицького посідає його праця «Як будувати рідну хату?» (див. додаток Д). Це не просто релігійне послання, а цілісна політична програма розбудови держави, написана у 1941 році – у момент найбільшої геополітичної невизначеності. Митрополит розглядає державу як органічну структуру, де панує закон,

справедливість та християнська солідарність. У цій праці він формулює вимоги до політичного лідерства: «Держава не є метою сама в собі, вона є інструментом для блага людини. Будувати рідну хату означає творити такий лад, де закон є однаковим для всіх – від провідника до простого селянина. Якщо влада базується на насильстві та несправедливості, вона приречена на руйнацію. Справжня сила нації не в гаслах, а в органічній єдності всіх верств суспільства, об'єднаних навколо ідеї спільного добра» [10, с. 15–18].

Аналіз цієї концепції у праці П. Р. Магочія «Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi» показує, що Шептицький намагався прищепити українцям західноєвропейські демократичні цінності в умовах панування тоталітарних ідеологій. Він був «реалістом моралі», який розумів, що без внутрішньої дисципліни та поваги до права будь-яка державність буде лише декорацією.

Період 1939–1944 років став часом найважчого політичного маневрування. Дослідниця Н. Рубльова у праці «Греко-католицька церква в Україні: 1917–1939 рр.» аналізує, як митрополит готував Церкву до підпілля перед загрозою більшовизму. Він розумів, що радянська система прагне тотального контролю не лише над тілом, а й над думками людей.

З початком німецької окупації ілюзії щодо визволення швидко зникли. «Письма-послання Митрополита Андрея Шептицького з часів німецької окупації» свідчать про його різку зміну ставлення до нацистського режиму. Коли він побачив звірства окупантів, його позиція стала відкрито протестною. У листах до Гімmlера він прямо вказував на неприпустимість використання української поліції у каральних акціях проти євреїв. «Шептицький виступав у ролі Пророка, чиє слово мало вагу вищу за політичні накази. У часи, коли мораль була повністю витіснена політичною доцільністю, він залишався єдиним суб'єктом, який апелював до вічних цінностей. Його конфлікт із нацистським режимом був не лише політичним, а насамперед антропологічним – він боровся за право людини залишатися людиною» [18, с. 245].

Для об'єктивної оцінки політичної ваги митрополита важливо звернутися до сучасних досліджень. С. Гринюк у статті «The Bishop with the Soul of a Prophet...» підкреслює, що в сучасній західній науці Шептицький розглядається як фігура, що випередила свій час у питаннях захисту прав меншин та міжрелігійного діалогу.

Сьогодні вивчення його політичної спадщини значно полегшене завдяки цифровізації. Електронний архів документів Митрополита Андрея Шептицького та Віртуальний музей дозволяють науковцям працювати з першоджерелами в режимі реального часу. Це підтверджує, що постать митрополита залишається живою частиною не лише історії, а й сучасного державотворчого дискурсу.

Як зазначається в «Енциклопедії історії України»: «Політична діяльність Шептицького була спрямована на створення умов для консолідації нації. Він був архітектором українського світу, який зміг вистояти у горнилі ХХ століття. Його політичний заповіт – це Україна як правова, демократична та християнська держава, інтегрована в європейський контекст» [35, с. 635].

Період 1920–1923 років у політичній біографії митрополита позначений його масштабною дипломатичною місією до країн Західної Європи, Північної та Південної Америки. Ця подорож не була суто душпастирською – вона мала виразне політичне завдання: домогтися міжнародного визнання прав українського народу на самовизначення після поразки визвольних змагань 1917–1920 років.

У праці П. Р. Магочія «Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi» цей період аналізується як спроба вивести українське питання на рівень світового дискурсу: «Шептицький у Вашингтоні, Оттаві та Римі виступав не лише як релігійний лідер, а як повноважний представник українства. Він зустрічався з вищими державними чиновниками США, намагаючись переконати їх у необхідності підтримки української незалежності або хоча б забезпечення автономії в межах Польщі. Його дипломатичний хист дозволяв йому поєднувати релігійну риторіку з

прагматичними політичними аргументами. Він був переконаний, що без стабільної України європейська безпека завжди буде під загрозою» [44, с. 182].

Під час цих поїздок митрополит активно використовував англomовну публіцистику. Збірник «The Tragedy of Ukraine» містить його звернення до західного світу, де він описує жахи голоду та репресій, закликаючи до гуманітарної та політичної інтервенції. Це була перша масштабна спроба створення позитивного іміджу України на Заході.

Надзвичайно складним та дискусійним аспектом політичної позиції Шептицького були його стосунки з українським націоналістичним рухом (УВО та пізніше ОУН). Митрополит поділяв мету націоналістів – здобуття незалежності, проте він категорично не сприймав їхні методи, зокрема політичні вбивства та терор. За свідченнями С. Барана, митрополит займав позицію «батьківської суворості»: «Андрей Шептицький неодноразово застерігав молодь від захоплення ідеями беззастережного насильства. У своїх посланнях він наголошував: «Хто вбиває ворога, той часто вбиває в собі людину». Він розумів відчай патріотів, але боявся, що побудована на крові держава перетвориться на тиранію. Його конфлікт із радикальними колами був конфліктом між християнським гуманізмом та політичним макіавеллізмом. Проте, навіть критикуючи методи, він завжди захищав націоналістів перед польськими судами, наголошуючи на несправедливості окупаційного режиму, який штовхає молодь до таких кроків» [23, с. 148].

Ця позиція «над схваткою» дозволяла йому залишатися єдиним арбітром, якого поважали всі політичні сили Галичини. Він намагався спрямувати енергію молоді у русло «органічної праці» – розбудови кооперативів та освіти, вважаючи це надійнішим шляхом до волі.

Ще до початку Другої світової війни Шептицький став одним із найгучніших критиків комуністичної ідеології у Європі. Його політичне провидіння дозволило йому розгледіти антилюдську сутність сталінізму задовго до того, як це зробив демократичний Захід. У праці Н. Рубльової

аналізується його пастирська діяльність щодо викриття Голодомору 1932–1933 років: «Коли радянська влада заперечувала факт Голоду на Великій Україні, Шептицький видав послання «Україна в передсмертних судорогах». Він організував збір коштів та продовольства, які намагався відправити через кордон. Його політична позиція була безкомпромісною: комунізм – це не просто політична система, це війна проти Бога і людини. Це зробило його головним об'єктом ненависті для радянських спецслужб, що відображено у таємних звітах НКВС» [33, с. 210].

Останні місяці життя митрополита у 1944 році були позначені підготовкою до неминучої ліквідації УГКЦ радянською владою. Його політичним заповітом стало збереження структури Церкви в підпіллі. Він провів таємні хіротонії єпископів, готуючи їх до тюрем та заслань. Як пише Ю. Шаповал, посилаючись на архівні документи: «Навіть перед смертю Шептицький залишався політичним гравцем. Він зустрів представників нової радянської влади з гідністю, не йдучи на жодні канонічні поступки. Він передбачив «хресну дорогу» для своєї Церкви, але вірив у її воскресіння. Його останні слова про те, що «наша Церква буде розбита, але вона перемаже», стали ідеологічною основою для опору УГКЦ протягом наступних сорока п'яти років» [37, с. 164].

Останні роки діяльності митрополита (1944 р.) були присвячені стратегічному плануванню виживання нації та Церкви в умовах радянської окупації. Підготовка «Катакомбної Церкви» через таємні хіротонії та заклики до духовної стійкості дозволили українському суспільству зберегти моральний хребет протягом десятиліть тоталітаризму. Його слова про перемогу Церкви після «хресної дороги» стали політичним та духовним орієнтиром для майбутнього відновлення незалежності.

Отже, громадська діяльність митрополита базувалася на прагматичному переконанні: політична незалежність неможлива без економічної самодостатності. Впроваджуючи стратегію «соціального християнства», Шептицький перетворив УГКЦ на головного модератора

модернізації Галичини. Розбудова мережі кооперативів («Маслосоюз», «Центросоюз») та фінансових інституцій (Земельний банк Гіпотечний) дозволила українцям створити «державу в державі», вирватися з пут лихварства та сформувати міцний середній клас, здатний підтримувати національну ідею не лише гаслами, а й капіталом.

З'ясовано, що меценатство Шептицького мало системний, державотворчий характер. Заснування Національного музею, підтримка «Просвіти», створення медичних установ («Народна лікарня») та опіка над молодіжними організаціями («Пласт») були спрямовані на консолідацію національного організму. Митрополит зумів поєднати аристократичний естетизм із народними потребами, вивівши українську культуру з рамок етнографізму на рівень світового модерну. Його увага до мовного питання та медіа-ресурсів засвідчила розуміння ваги інформаційного та культурного простору в боротьбі за ідентичність.

У часи світових воєн та неодноразових окупацій Шептицький фактично перебрав на себе функції голови держави. Його позиція під час російського заслання, дипломатичні місії 1920–1923 років та меморандуми проти польської «пацифікації» зробили його головним адвокатом українського питання на міжнародній арені. Він виявив унікальну здатність бути точкою консолідації для всіх політичних таборів, виступаючи арбітром у конфліктах та «голосом сумління» нації перед обличчям репресивних режимів.

Аналіз політичної філософії митрополита, викладеної у праці «Як будувати рідну хату?», свідчить про його відданість принципам етичного державотворення. Шептицький став єдиним лідером у Європі, який наважився на відкритий протест проти нацистського терору та організував системний порятунок єврейського населення під час Голокосту. Його безкомпромісна критика комунізму та нацизму базувалася на антропологічному захисті прав людини. Він довів, що держава має сенс лише тоді, коли вона будується на засадах християнської моралі, законності та

солідарності, а не на насильстві чи радикальному макіавеллізмі.

Таким чином, громадсько-політична діяльність Андрея Шептицького – це унікальний приклад комплексного будівництва національної структури в умовах бездержавності. Він забезпечив народ хлібом (кооперація), знаннями (освіта), здоров'ям (медицина) та високими смислами (культура та політика). Саме завдяки його багатогранній активності українська нація змогла перетворитися з об'єкта імперських маніпуляцій на суб'єкт світової історії, зберігши свою ідентичність та людську гідність у найчорніші часи ХХ століття.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено комплексне дослідження церковної та громадсько-політичної діяльності митрополита Андрея Шептицького, що дозволило реконструювати його роль як духовного лідера та «етнарха» українського народу в один із найскладніших періодів вітчизняної історії.

У процесі формування особистості Романа Шептицького та витоків його служіння формувалася світогляд майбутнього митрополита, який проходив на перетині аристократичних традицій, глибокої християнської етики та усвідомленого повернення до національного коріння. Ключовий вплив на формування його ідентичності мала родина, зокрема мати Софія Шептицька (Фредро), яка прищепила синові засади жертвовного служіння, та історична пам'ять про славетний рід Шептицьких, який у XVIII столітті дав Україні цілу плеяду митрополитів.

Вибір Андреем Шептицьким греко-католицького обряду та чернечого шляху не був випадковим, а став результатом тривалих духовних пошуків та інтелектуального визрівання під час навчання у провідних університетах Європи (Краків, Вроцлав, Відень). Отримання ступенів доктора права та теології дозволило йому поєднати юридичну логіку із богословською глибиною, що стало фундаментом його майбутньої державотворчої діяльності. Його повернення до «руської» ідентичності («Gente Rutheni, natione Poloni») стало актом подолання станової ізоляції та вибором на користь пригнобленого народу, що визначило весь подальший вектор його життя.

Аналіз церковної діяльності митрополита засвідчив, що він став архітектором модернізації Української греко-католицької церкви. Головним змістом його реформ було повернення до автентичних східних джерел

(«Київської ідеї») та очищення обряду від латинізаційних впливів. Це було необхідною умовою для реалізації його грандіозного екуменічного проєкту – подолання розколу між християнським Сходом і Заходом.

Екуменізм Шептицького базувався на принципі «позитивної суми», де єдність Церков сприймалася не як поглинання, а як сопричастя в любові та взаємоповазі. Його зусилля щодо відновлення Студійського чернецтва, реформи літургійного співу та підтримки сакрального мистецтва мали на меті створити таку модель Церкви, яка була б привабливою для православного світу та водночас інтегрованою у вселенську християнську родину.

Окремим науковим здобутком митрополита стало створення Львівської богословської академії, що дозволило УГКЦ виховати нову генерацію інтелектуального духовенства, здатного вести діалог із сучасною європейською наукою та культурою. Його церковна діяльність фактично перетворила УГКЦ на потужну національну інституцію, яка за відсутності держави взяла на себе функції збереження культурної та духовної ідентичності українців.

Громадська активність Андрея Шептицького була практичним втіленням концепції «соціального християнства». Встановлено, що він став головним архітектором економічної самодостатності українців у Галичині, створивши розгалужену мережу кооперативів, фінансових установ (Земельний банк Гіпотечний) та страхових товариств. Це дозволило бездержавній нації сформувати власний середній клас та здобути фінансову незалежність від окупаційних адміністрацій.

Меценатська діяльність митрополита у сферах освіти, медицини та мистецтва мала системний характер. Заснування Національного музею у Львові та підтримка «Народної лікарниці» були не просто актами доброчинності, а стратегічними кроками з розбудови національних інституцій. Особливу увагу у роботі приділено його опіці над музичною

культурою та хоровим мистецтвом, що сприяло професіоналізації українського вокального виконавства та літургійного співу, перетворюючи їх на інструмент національної репрезентації у світі.

Політична стратегія Шептицького в часи двох світових воєн базувалася на пріоритеті людського життя та морального права над політичною доцільністю. Визначено, що в умовах відсутності власної держави він виконував роль «етнарха» – найвищого морального авторитета, який захищав права народу перед обличчям австрійського, польського, радянського та нацистського режимів. Його праця «Як будувати рідну хату?» визначена як фундаментальний проект української демократичної та правової держави.

Шептицький був єдиним релігійним лідером у Європі, який відкрито протестував проти нацистського терору та організував масштабну систему порятунку єврейського населення. Його послання «Не убий!» та листи до Гіммлера стали свідченням безкомпромісного захисту християнського гуманізму в умовах тотальної дегуманізації. Його здатність зберігати духовну суб'єктність Церкви в умовах радянських репресій 1939 – 1941 та 1944 років дозволила УГКЦ вистояти у підпіллі та зберегти тяглість національного опору.

Андрей Шептицький був унікальною постаттю в українській історії, яка поєднала у собі візіонерство церковного реформатора, прагматизм економіста та мудрість державного стратега. Його діяльність заклала інтелектуальний та організаційний фундамент, на якому в майбутньому стала можливою незалежна Україна. Його спадщина є не лише історичним надбанням, а й актуальним дороговказом для сучасного державотворення, де етика, освіта та єдність залишаються ключовими факторами національного виживання та розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Джерела

1. Андрей Шептицький і євреї. Документи і матеріали/ упоряд. Ж. Ковба. К. : Дух і Літера, 2015. 336 с.
2. Електронний архів документів Митрополита Андрея Шептицького. Центральний державний історичний архів України у Львові. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2026).
3. Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944. Пастирські послання 1899–1914 рр. Т. 1. Львів : Артос, 2007. 1014 с.
4. Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944. Пастирські послання 1914–1939 рр. Т. 2. Львів : Артос, 2008. 1104 с.
5. Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944. Пастирські послання 1939–1944 рр. Т. 3. Львів : Артос, 2010. 1100 с.
6. Шептицький А. Про екуменізм. Вибрані праці /упоряд. І. Монастирський. Львів : Логос, 2005. 256 с.
7. Шептицький А. Як будувати рідну хату? Твори (морально-пасторальні). Т. 2. Рим : Видання УКУ ім.св. Климента Папи, 1978. С. 1–35.
8. Шептицький А. Письма-послання Митрополита Андрея Шептицького з часів німецької окупації. Львів : Логос, 1991. 72 с.
9. Шептицький А. Християнська робота. Львів :Свічадо, 2015. 96 с.
10. Шептицький А. Листування Митрополита Андрея Шептицького з Романо м та Марією Шептицькими(1881–1904). Львів : Видавництво УКУ, 2013. 600 с.

Монографії та статті

11. Віртуальний музей Митрополита Андрея Шептицького. URL: <http://sheptytsky.org.ua/> (дата звернення: 23.04.2026).
12. Баб'як А. Творчість митрополита Андрея Шептицького. Львів : Тріумф, 1998. 192 с.

13. Баран С. Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Мюнхен : Вернигора, 1947. 164 с.
14. Белей Л. Митрополит Андрей Шептицький і українська мова. Дивослово. 2015. № 11. С. 34–38.
15. Боднар О. Економічна діяльність митрополита Андрея Шептицького. Соціально-економічні проблеми сучасної України. 2017. Вип. 4. С. 112–116.
16. Гайова О., Перун М. На скелі віри. Митрополит Андрей Шептицький. Львів : Априорі, 2019. 568 с.
17. Гентош Л. Митрополит Андрей Шептицький як засновник та меценат Національного музею у Львові: засади діяльності, пріоритети розвитку та історична спадщина. Краєзнавство. Київ, 2016. № 1–2. С. 212–220.
18. Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів: монографія. Львів : ВНТЛ-Класика, 2015. 596 с.
19. Горбач О. Митрополит Андрей Шептицький та життя української національної культури. Мюнхен: УКУ, 1991. 124 с.
20. Грех В. Церковна і громадсько-політична діяльність Андрея Шептицького у Галичині (кінець XIX – поч. XX ст.) : автореф. дис. канд. іст. наук. Львів, 1998. 20 с.
21. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота. К. : Критика, 2006.
22. Гудзяк Б. Митрополит Андрей Шептицький і проблема єдності Церков. К. : Світовид, 1994. 48 с.
23. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ : Плай, 2006.
24. Качур І. Книгозбірня Андрея Шептицького: від Прилбич до Митрополичих палат. Записки ЛННБУ ім. В. Стефаника. Львів, 2015. Вип. 7.
25. Кравчук А. Християнська соціальна етика в Україні: Андрей Шептицький про права людини, працю та власність. Львів : Свічадо, 2015. 424 с.

26. Лозинський М. В. Послання митрополита Андрея Шептицького – національно-духовна спадщина для науковців та журналістів. Вісник Львівського національного університету. Серія: Журналістика. 2019. Вип. 45. С. 136–141.
27. Маринович М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми». Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.
28. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Офіційний сайт УГКЦ. URL: <http://ugcc.ua/official/andrey-sheptytsky/> (дата звернення: 23.04.2026).
29. Мірчук І. Церковні та релігійні відносини в Галичині. Християнство в Україні. К. : Либідь, 1991. С. 182–214.
30. Переш Є. Громадсько-політична діяльність А. Шептицького в 1900–1914 роках. Науковий вісник Ужгородського університету. 2014. Вип. 33. С. 45–51.
31. Пип'як Б. Меценатство митрополита Андрея Шептицького в галузі мистецтва та культури. Тернопіль : ТНПУ, 2018. 144 с.
32. Редліх Ш. Митрополит Андрей Шептицький і євреї під час Другої світової війни. Голокост і сучасність. 2009. № 1(5). С. 102–121.
33. Рубльова Н. Греко-католицька церква в Україні: 1917–1939 рр. К. : Інститут історії України НАНУ, 2010. 268 с.
34. Скакун Р. «Пацифікація»: Польські репресії 1930 року в Галичині. Львів : Видавництво УКУ, 2012. 172 с.
35. 150 думок Митрополита Андрея / упоряд. Г. Терещук, О. Думанська. URL: <https://svichado.com/duxovnist/150-dumok-mitropolita-andreja-sheptyckogo.html> (дата звернення: 23.04.2026).
36. Терещук Г., Думанська О. Шептицький від А до Я. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 72 с.
37. Шаповал Ю. Митрополит Андрей Шептицький у світлі документів радянських спецслужб. К. : Генеза, 2015. 184 с.

38. Шептицький Андрей: постать на тлі епохи. Портал «Україна Incognita». URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/sheptyczkyj-andrej.html> (дата звернення: 23.04.2026).
39. Янішівський Т. Андрей Шептицький тамитрополичий хор «Боян»: музична спадщина тамеценатство. Львів, 2014. 98 с.
40. Budurowycz B. Sheptyts'kyi and the Ukrainian National Movement after 1914. Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi. Edmonton : CIUS, 1989. P. 47–74.
41. Himka J.- P. Metropolitan Andrei Sheptytsky and the Holocaust. Jews in Eastern Europe. 1994. No. 1(26). P. 36–45.
42. Hryniuk S. The Bishop with the Soul of a Prophet: Metropolitan Andrei Sheptyts'kyi in Contemporary Ukrainian Perspectives. The Ukrainian Review. 1995. Vol. 42. P. 3–21.
43. Likowski E. Unia brzeska . Warszawa : Gebethner i Wolff, 1907.
44. Magocsi P. R. Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi. Edmonton : CIUS Press, 1989. 485 p.
45. Pelikan J. Confessor Between East and West: A Portrait of Ukrainian Cardinal Josyf Slipyj. Grand Rapids : Eerdmans, 1990.
46. Szeptycka Z. Młodość i powołanie Romana Szeptyckiego. Kraków : WAM, 2012. 216 s.
47. The Tragedy of Ukraine. Sermons and addresses by Metropolitan Andrew Sheptytsky. Winnipeg, 1945. 64 p.

Підручники і посібники

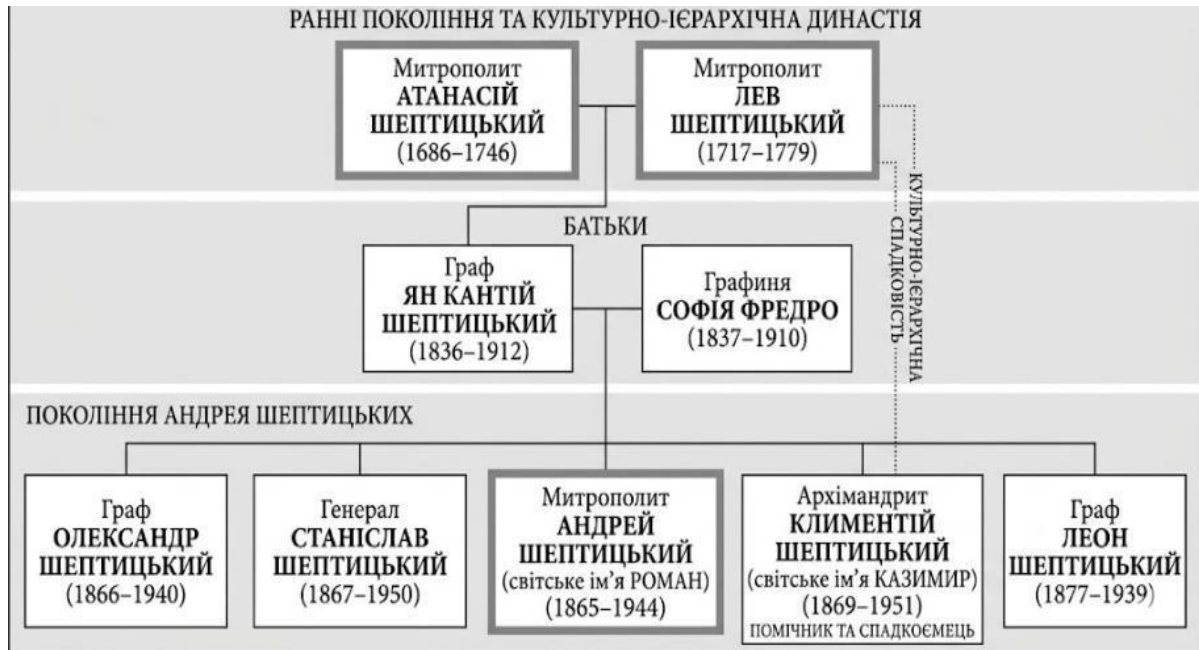
48. Історія української греко-католицької церкви : навч. посіб. Львів : УКУ, 2008. 340 с.
49. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. К. : Видавництво імені Олени Теліги, 1993. 416 с.

Довідкове видання

50. Енциклопедія історії України. Т. 10. К. : Наукова думка, 2013. С. 633–635

Додатки

Генеалогічне дерево роду Шептицьких

Джерело : Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944.

Пастирські послання 1899–1914 рр. Т. 1. Львів : Артос, 2007. 1014 с.

Додаток Б

Карта «Східна місія і подорожі А.Шептицького»

Джерело

Гайова О., Перун М. На скелі віри. Митрополит Андрей Шептицький.

Додаток В**Богородчанський іконостас (Скитський) Викуплено та повернуто
А.Шептицьким в Україну**

Джерело : Віртуальний музей Митрополита Андрея Шептицького.

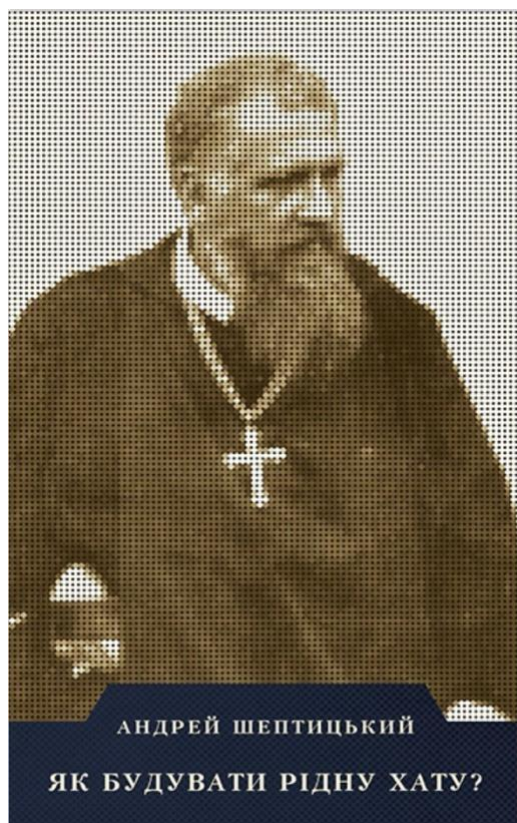
**Інституційна структура соціально-
економічних ініціатив А.Шептицького**

Візуалізація / Логотип (Український модерн)	Назва інституції	Основна сфера діяльності	Ключова роль та вплив у концепції «соціального християнства»
	МАСЛОСОЮЗ (Крайовий молочарський союз)	Сільськогосподарська кооперація, переробка та збут молочної продукції.	Економічна самоорганізація селянства, вихід на європейські ринки, підвищення добробуту, подолання лихварства.
	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК ГПОТЕЧНИЙ	Фінансовий сектор, кредитування під заставу землі.	Забезпечення дешевих та доступних кредитів, захист селянських земель від переходу у власність іноземних колоністів.
	НАРОДНА ЛІЧНИЦЯ (Амбулаторія та шпиталь)	Охорона здоров'я, безкоштовна медична допомога незаможним.	Забезпечення права на медичну допомогу бідним незалежно від конфесії, боротьба з епідеміями, розвиток української медицини.
	УКРАЇНСЬКИЙ ПЛАСТ (Національна скаутська організація)	Патріотичне та фізичне виховання молоді.	Формування національної еліти, загартування характеру на засадах християнської моралі (надання маєтків в Осмолоді під табори).

Джерело : Терещук Г., Думанська О. Шептицький від А до Я. Львів

Додаток Д

Праця А.Шептицького «Як будувати рідну хату»

Андрей Шептицький
ЯК БУДУВАТИ РІДНУ ХАТУ?

*Декрет Львівського Архиспального Собору 1942 року
до духовенства під заголовком
«Ідеалом нашого національного життя...»
(грудень 1941 р.)*

DISCURSUS

Джерело : Шептицький А. Як будувати рідну хату? *Твори(морально-пасторальні).*

